

**МІНІСТРЕСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему ЕКСПРЕСИВНІ ЗАСОБИ ВПЛИВУ В ТЕКСТАХ
ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ГАЗЕТ 2014 – 2020 рр.**

Виконала студентка 2 курсу, групи 8.0359-1у-з
спеціальності 035 “Філологія”
освітньої програми “Українська мова і література”
спеціалізації 035.01 “Українська мова та література”

_____ М. Л. Фокіна

Керівник _____ к. філол. н.

доц. С. В. Сабліна

Рецензент _____ к. філол. н.

ст. викл. О. В. Меркулова

Запоріжжя
2020

**МІНІСТРЕСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет філологічний
Кафедра української мови
Рівень вищої освіти *магістр*
Спеціальність 035 “Філологія”
Освітня програма “Українська мова та література”
Спеціалізації 035.01 “Українська мова та література”

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри української мови

_____ Р. О. Христіанінова

«23» жовтня 2019 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ
Фокіній Марині Леонідівні**

1. Тема роботи *Експресивні засоби впливу в текстах всеукраїнських газет 2014-2020 рр.*, керівник роботи Сабліна Світлана Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент, затверджені наказом ЗНУ від “26” травня 2020 року № 611-с.

2. Термін подання студентом роботи – 15 листопада 2020 року.

3. Вихідні дані до роботи: *всеукраїнські газети 2014-2020 років зокрема («День», «Сільські вісті», «Україна Молода», «Українська правда»); наукові праці О. А. Сербенської, Н. В. Кондратенко, І. Я. Завальнюк, І. Я. Мисливої-Бунько, Н. Г. Озерової, О. Кульбабської, М. М. Пилинського, В.А. Чабаненка та інших.*

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1. *Специфіка дослідження та інтерпретації категорії виразності;*
2. *Особливості словотворчих і морфологічних засобів в українських газетах;*
3. *Стилістично-синтаксичні маркери газетного дискурсу;*
4. *Залежність семантики виразності від контексту, частота використання стилістично виразних одиниць.*

5. Перелік графічного матеріалу: *Діаграма 1. Співвідношення окличних речень у текстах і заголовках газет; Діаграма 2. Співвідношення функційних типів звертань у газетних текстах. Діаграма 3. Співвідношення вставлених конструкцій із різними експресивними функціями.*

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада керівника роботи	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Доц. Сабліна С. В.	23.10.2019	23.10.2019
Перший розділ	Доц. Сабліна С. В.	23.12.2019	23.12.2019
Другий розділ	Доц. Сабліна С. В.	19.03.2020	19.02.2020
Третій розділ	Доц. Сабліна С. В.	04.06.2020	04.06.2020
Висновки	Доц. Сабліна С. В.	02.10.2020	02.10.2020

7. Дата видачі завдання – 23 жовтня 2019 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	Жовтень 2019 р.	Виконано
2	Добір фактичного матеріалу	Жовтень – листопад 2019 р.	Виконано
3	Написання вступу	Листопад 2018 р.	Виконано
4	Написання розділу 1 “Особливості дослідження стилістичних засобів мови української преси”	Грудень 2019 р. – лютий 2020 р.	Виконано
5	Написання розділу 2 “Стилістична специфіка словотворчих засобів у мові української преси ххі століття”	Березень 2020 р. – травень 2020 р.	Виконано
6	Написання розділу 3 “Стилістичний потенціал граматичних засобів в українській пресі”	Червень 2020 р. – Вересень 2020 р.	Виконано
7	Формулювання висновків	Жовтень 2020 р.	Виконано
8	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	Листопад 2020 р.	Виконано
9	Захист роботи	Грудень 2020 р.	

Студент _____ М. Л. Фокіна

Керівник роботи _____ С. В. Сабліна

Нормоконтроль пройдено.

Нормоконтролер _____ Л. М. Стівбур

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра “Експресивні засоби впливу в текстах всеукраїнських газет 2014-2020 рр.” містить 66 сторінок.

Для виконання кваліфікаційної роботи опрацьовано 64 наукові джерела.

Об’єктом дослідження була система засобів вираження мови української преси ХХІ століття (матеріали всеукраїнських газет за 2014-2020 рр.). **Предметом вивчення** експресивне словотворення, морфологічні та синтаксичні засоби експресивізації мови української преси ХХІ століття.

Мета роботи: аналіз експресивного словотворення та морфологічних і синтаксичних виразних засобів у мові української преси ХХІ століття (2014 – 2020 років).

У процесі дослідження виконано такі **завдання:** 1) обґрунтовано теоретичні засади витлумачення категорії експресивності; 2) виявлено особливості словотворчих і морфологічних засобів в українських газетах; 3) встановлено стилістично-синтаксичні маркери газетного дискурсу; 4) доведено залежність семантики виразності від контексту, частота використання стилістично виразних одиниць.

Методи дослідження – описовий метод, систематизації, порівняння і статистична обробка практичного матеріалу.

Наукова новизна роботи полягає в тому, дослідження полягає в тому, що засоби експресивного мовного вираження в українському газетному дискурсі систематизуються і аналізуються, вирази визначаються з газетних контекстів, які ще не були об’єктом дослідження.

Сфера застосування. Основні теоретичні положення та проаналізований у ній значний фактичний матеріал можуть бути використані у фундаментальних загальнотеоретичних дослідженнях із дискурсології, теоретичних проблем лінгвістики тексту, теорії комунікації та журналістикознавства.

Ключові слова: ЕКСПРЕСІЯ, СЛОВОТВІРНІ ЗАСОБИ, ЧАСТИНИ МОВИ, СТИЛІСТИЧНИЙ СИНТАКСИС, ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНА ФУНКЦІЯ, АФІКСИ

ABSTRACT

Qualification work of the bachelor “Expressive means of influence in the texts of all-Ukrainian newspapers of 2014-2020”; contains 66 pages. 64 scientific sources have been processed to perform the qualification work.

The object of the study is the system of means of expression of the language of the Ukrainian press of the XXI century (materials of all-Ukrainian newspapers for 2014-2020). **The subject** of study is expressive word formation, morphological and syntactic means of expressing the language of the Ukrainian press of the XXI century. **Purpose of the study:** analysis of expressive word formation and morphological and syntactic means of expression in the language of the Ukrainian press of the XXI century (2014 - 2020).

The following **tasks** were performed during the research: 1) the theoretical bases of interpretation of the category of expressiveness are substantiated; 2) features of word-forming and morphological means in Ukrainian newspapers are discovered; 3) stylistic and syntactic markers of newspaper discourse are established; 4) the dependence of the semantics of expressiveness on the context, the frequency of use of stylistically expressive units is proved. **Research methods** - descriptive method, systematization, comparison and statistical processing of practical material. The scientific **novelty** of the work is that the research is that the means of expressive linguistic expression in the Ukrainian newspaper discourse are systematized and analyzed, expressions are determined from newspaper contexts that have not yet been the object of study. **Sphere of usage.** The main theoretical provisions and the significant factual material analyzed in it can be used in fundamental general theoretical research in discourse, theoretical problems of text linguistics, communication theory and journalism.

Key words: EXPRESSION, WORD-FORMING MEANS, MORPHOLOGICAL MEANS, STYLISTIC SYNTAX, EMOTIONALLY EXPRESSIVE FUNCTION, AFIFXES

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ МОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ.....	12
1.1. Специфіка дослідження експресивності як лінгвостилістичного прецедента	13
1.2. Особливості аналізу газетних засобів експресивності.....	18
РОЗДІЛ 2. СТИЛІСТИЧНА СПЕЦИФІКА СЛОВОТВОРЧИХ ЗАСОБІВ У МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	22
2.1. Афікси як засоби творення стильової виразності в газетних текстах.....	22
2.2. Стилiстична специфіка неморфологічних способів творення та вживання слів в українській пресі.....	29
РОЗДІЛ 3. СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГРАМАТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ.....	31
3.1. Експресія іменника в газетних текстах	31
3.2. Особливості стилістичного вживання дієслів у сучасних газетах.....	34
3.3. Стилiстична функція інших частин мови в газетних текстах.....	37
3.4. Специфіка експресивного синтаксису мови газет	39
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ.....	64

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Газета “День” (Д)

Газета “Сільські вісті” (СВ)

Газета “Україна Молода” (УМ)

Газета “Українська правда” (УП)

Газета “Газета по-українськи” (ГПУ)

ВСТУП

Глобалізація масових інформаційних процесів, поява аудіовізуальних та електронних ЗМІ призвели до того, що нормотворення сучасної літературної мови усе більше покладається на журналістику, яка є оперативним, динамічним носієм і продуцентом громадської думки. Наша сучасність через призму індивідуального світогляду журналістів та редакторів активно відображається в газетному дискурсі включно з психологічними, соціокультурними, емоційними, експресивними й іншими факторами та віддзеркалюють очевидну складність сучасних відносин між індивідом і світом.

А тим часом сучасна лінгвістика зосереджена на комунікативній ролі мови, функційних можливостях її одиниць, зв'язках із ментальністю народу, виявленні в мові та мовленні найрізноманітніших інтенцій суб'єкта мовлення, проявів людських чинників, що продукуються й існують у зв'язку з такою категорією як експресивність, яка має свої механізми, способи та засоби суб'єктивного увиразнення мовлення. Саме тому експресія мовних засобів та специфіка їх впливу на читача газетних дописів – важливий об'єкт лінгвістичного аналізу. Про це свідчать хоча б дослідження останніх років, присвячені експресії газетних заголовків [47], технологіям емоційного впливу як компонента сучасної комунікації [51], засобам створення негативної оцінки в текстах друкованих ЗМІ [24], стилістичні засобам експресивізації [23]. Ці та інші розвідки свідчать на користь припущення, що експресивізація в тексті ЗМІ – один в визначальних у плані прямого чи прихованого впливу на читача інструментів.

Мовна експресія як особливе й специфічне явище української літературної мови принагідно досліджувалася з соціолінгвістичного (В. Русанівський, В. Чабаненко, О. Годор), лексикологічного (М. Жовтобрюх, Л. Жаркова, Г. Сагач, О. Тараненко), національно-культурологічного (С. Єрмоленко, І. Кононенко, А. Мойсієнко),

стилістичного (В. Ільїн, В. Ковальов, В. Калашник, В. Чабаненко, Л. Пустовіт, Л. Ставицька) поглядів. Досить плідно досліджував цей шар лексики В. Чабаненко [57, 58], у працях якого основи мовної експресії проаналізовано на основі різнорівневого фактичного матеріалу та які є надійним підґрунтям для спеціального вивчення проблем лексичної експресивності. У дослідженні Н. Бойко “Українська експресивна лексика: проблеми семантики і функціонування” [2] розглянуто експресивну лексику в семантичному та функційному її аспектах, проаналізовано кількісний та якісний склад експресивної лексики, визначено особливості семантичних структур експресивів.

Сучасна стилістика з напрацьованим у попередні десятиліття методологічним апаратом дослідження стилістичних фактів відтепер розширює фактографічне коло, а тому різножанрові й різностильові тексти усе більше потрапляють у поле зору лінгвістів. Серед інших досліджувалися функції виразних елементів різних рівнів у медіа-дискурсі (Ф. Бацевич, А. Євграфов, А. Мартинюк, Т. Пристайко, А. Приходько, В. Самохіна, К. Серажим, І. Шевченко, А. Юрчак), утім праці цих та інших дослідників містять лише фрагментарну інформацію про мотиви їх використання, контекстне середовище, участь у створенні загального емоційно-оціночного плану тексту тощо, або містять порівняльний аналіз медіа-дискурсу англійської мови та української мови.

Тим часом у газетному дискурсі ми спостерігаємо пошук нових виразних засобів вираження та апробації вже визнаних ефективних стилістичних засобів, які прямо чи опосередковано впливають на читача. Адже виразні засоби виступають як специфічні актуалізатори тексту, розширюючи можливості асоціативного сприйняття повідомлення, його інтерпретації та суб'єктивного судження.

Актуальність теми пов'язана з тим, що в контексті багатовимірного аналізу журналістських та інформаційних стилів питання доцільності

використання комплексу експресивних засобів та проблеми їх реалізації в українському газетному дискурсі став актуальним.

Об'єктом дослідження є система засобів вираження мови української преси ХХІ століття (матеріали всеукраїнських газет за 2014-2020 рр.)

Предметом дослідження є експресивне словотворення, морфологічні та синтаксичні засоби експресивізації мови української преси ХХІ століття.

Метою дослідження є аналіз експресивного словотворення та морфологічних і синтаксичних виразних засобів у мові української преси ХХІ століття (2014 – 2020 років).

У процесі дослідження слід виконати такі **завдання**:

- 1) обґрунтувати теоретичні засади витлумачення категорії експресивності;
- 2) виявити ті особливості словотворчих і морфологічних засобів в українських газетах, які експресивно увиразнюють контекст;
- 3) встановити стилістично-синтаксичні маркери газетного дискурсу;
- 4) довести залежність семантики виразності від контексту, встановити частоту використання стилістично експресивних одиниць.

Методи дослідження визначаються його метою і завданнями. Одним із основних є описовий метод. Як і метод систематизації, порівняння і статистична обробка практичного матеріалу.

Джерельна база дослідження: лінгвістичний аналіз здійснено за матеріалами текстів українськомовних періодичних видань ХХІ століття різної тематики та суспільно-політичного спрямування, зокрема газет “День” (Д), “Сільські вісті” (СВ), “Україна Молода” (УМ), “Українська правда” (УП), “Газета по-українськи” (ГПУ) за 2014–2020) рр.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що засоби експресивного мовного вираження в українському газетному дискурсі систематизуються і аналізуються, вирази визначаються з газетних контекстів, які ще не були об'єктом дослідження.

Практичне значення отриманих результатів впливає з того, що основні теоретичні положення та істотний фактичний матеріал,

проаналізований у ньому, можуть бути використані у фундаментальних загальнотеоретичних дослідженнях з лінгвістики тексту, теорії комунікації та журналістики.

Апробація результатів дослідження. Деякі положення роботи виголошено на засіданні Міжнародної студентської наукової конференції “Перспективні галузі наукових досліджень: динаміка та тренди”, що проходила в місті Суми, 16 жовтня 2020 року.

Публікації. Основні наукові результати дослідження відображено в тезах: Фокіна М. Л. Суфіксальні похідні як елемент експресивності в сучасному газетному дискурсі. *Перспективні галузі наукових досліджень: динаміка та тренди* : матеріали міжнародної студентської наукової конференції. Т. 2. Суми : Молодіжна наукова ліга, 2020. С. 115 – 116.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Важливість лінгвістичного вивчення газетних текстів очевидна, оскільки, незважаючи на потужний розвиток таких засобів масової інформації як соціальні мережі й телебачення, газета продовжує займати важливе місце в сучасному суспільстві, оскільки не тільки пропонує необмежені можливості для спілкування та передачі інформації, але й містить достовірну аналітичну інформацію. Будь-які події, що відбуваються у світі, через хвилини будуть відомі всій планеті завдяки роботі ЗМІ. Сучасна людина не уявляє свого життя без використання світової інформаційної системи, тому виникла потреба у якісному створенні або передачі інформації, які включають, наприклад, газетні матеріали [1, с. 5].

Необхідність стилістичного аналізу газетних текстів зростає з розвитком сучасного суспільства, оскільки газетна інформація, що реагує на події, впливає на формування громадської думки, формує соціальні запити й навіть диктує моду. Стиль газети, отже, виступає своєрідним лінгвістичним показником мовного розвитку суспільства [4, с. 52].

Поняття експресивного висловлювання є занадто широким і інтерпретується в сучасному мовознавстві як сукупність семантичних і стилістичних особливостей мовної одиниці, які забезпечують її здатність діяти в комунікативному акті шляхом суб'єктивного вираження ставлення мовця до змісту або адресата мови. У той же час експресивна виразність властива одиницям всіх рівнів мови. Експресивність визначається як властивість мовної одиниці для зміцнення логічного та емоційного значення того, що було сказано, діяти як засіб суб'єктивного вираження мови. Висловлюючи виразні засоби, доповідач передає своє ставлення як до повідомлення, так і до адресата. У газетних текстах експресивність має двобічний характер впливу: вектор впливу автора на читача та вектор

реакції читача в коментарях до газетного допису. Тому така помножена експресивність цікавий для дослідження феномен, який, однак, потребує попередніх теоретичних уточнень і пояснень.

1.1. Специфіка дослідження експресивності як лінгвостилістичного прецедента

Лінгвістика емоцій своїм корінням сягає давньої суперечки між лінгвістами (наприклад, М. Бреаль, К. Бюлер, Е. Сепір, ван Гіннекен, Г.Гійом, Ш. Баллі та ін.) про те, чи повинна лінгвістика займатися емоційними складовими життя. Тривалий час вчені розходилися у розв'язанні і цього питання. Частина з них вважала, що домінантою у мові є когнітивна функція, і тому вони не асоціювали вивчення емоційного компонента з дослідженнями про мову (К. Бюлер, Е. Сепір, Г. Гійом). Інша група вчених (Ш.Баллі, ван Гіннекен, М. Бреаль) вираження емоцій вважали однією з визначальних функцій мови [61]. Суттєвим для сучасної лінгвістики емоцій вважаємо твердження про те, що “чим більше емоційно навантажений знак, тим він менш лінгвістичний; чим більше він стає лінгвістичним, тим більше емоційності він втрачає” [цит. за 61]. У цьому контексті емоціями вважаємо особливу форму ставлення людини до явищ дійсності, зумовлену їх відповідністю / невідповідністю потребам людини. При цьому емоції відбивають не об'єктивні якості предметів світу, а їхні значення для діяльності мовця, і що ще важче – їх значення для мовця в певний момент [61].

Розглянемо істотні властивості експресії як лінгвістичного прецедента. Експресивність як мовний і мовленнєвий прецедент розглядалися ще в дослідженнях ХХ століття в українському й російському мовознавстві. Скажімо, на думку О. Ахманової, експресія – це “виражально-зображальні якості мовлення, що відрізняють його від

звичайного (або стилістично нейтрального) і надають йому образності та емоційного забарвлення” [цит. за 46, с. 6]. Відтак, на думку дослідниці, експресія породжується емоційністю, образністю, характерністю мовлення.

Поняття мовної експресії досить широке й трактується в сучасній лінгвістиці дещо узагальнено – як “сукупність семантико-стилістичних ознак одиниці мови, які забезпечують її здатність виступати в комунікативному акті засобом суб’єктивного вираження ставлення мовця до змісту чи адресата мовлення”. При цьому “експресивність властива одиницям усіх рівнів мови” [22, с. 591]. Доволі докладно й широко визначають експресивність автори енциклопедії “Українська мова”: це “властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом суб’єктивного увиразнення мови. Через експресивність виражальних засобів мовець передає своє ставлення і до повідомлення, і до адресата” [16, с. 156]. Отже, експресивність надає мовленню, з одного боку, стилістичної маркованості, виразності, а з іншого – виражає ставлення мовця до мовленого та до адресата. Власне, на першому компоненті – виразності та стилістичній маркованості – акцентується в більшості праць, присвячених розгляду цієї лінгвістичної категорії. Скажімо, Л. Гуслиста відзначає, що експресія – “виразність, те, що передбачає вираження нетривіального змісту” [14, с. 8]. З думкою дослідника перегукується й твердження ГО.Кульбабської: “Експресія – це те, що протиставляється стандарту, емоційно марковане, характерне...” [40, с. 299]. Тобто “експресія з’являється там, де існує можливість зіставлення, посилення певних ознак на основі протиставлення експресивно нейтральних і емоційно виразних мовних засобів” [16, с.156].

Дещо уточнює поняття експресивного В. Чабаненко: “експресія – це не те, що надає мовленню емоційності, образності, характерності, а те, що само породжується емоційністю, образністю, характерністю і т. д. мовлення. По-друге, експресія – це не виразність, а інтенсифікація виразності, це збільшення впливаючої сили сказаного..., надання йому

особливої психологічно мотивованої піднесеності. По-третє, експресія пов'язується не тільки з емоціональним та образним (художнім), а й з іншими планами вислову – волюнтативним, естетичним, соціально-оцінним, нормативним, формально-структурним, семантичним, ситуативним і т.д.” [58, с. 7]. Отже, мовна (мовленнева) експресія – це складна стилістична категорія, що спирається на цілий комплекс психічних, соціальних та лінгвістичних чинників і виявляється як інтенсифікація виразності повідомлюваного, як збільшення впливової сили висловлювання [57, с. 217].

Активно виявляючись на рівні мови і мовлення, лексична експресивність належить до найпродуктивніших і найзапитаніших, оскільки велике навантаження вербального вираження почуттєвих інтенцій мовця, пов'язане з суб'єктивним баченням і оцінюванням фрагментів картини світу, виконують лексичні одиниці та їх лексико-семантичні варіанти, належні до лексико-семантичного рівня [1, с. 11].

Емоційно-експресивне забарвлення становить окрему стилістичну категорію, воно виражає різні почуття, хвилювання, душевні переживання людини: “Значна група емоційної лексики містить експресію вже в самому етимологічному своєму значенні. Сюди належать слова з позитивним і негативним забарвленням” [49, с. 64]. Подібні визначення емоційно позначених мовних одиниць подаються й у працях багатьох інших науковців. Наприклад О. Волох виділяв ще два шари цієї лексики. До другого шару належать різні за значенням слова, об'єднані стилістичним призначенням: це і абстрактні іменники, і назви рослин, і епітети – складні слова, а також лексичні елементи фольклору. Третій шар складають слова, експресивне забарвлення яких вноситься суфіксами зменшено-пестливого або зневажливого-згрубілого значення. Окрему групу емоційно-експресивної лексики становлять застарілі слова та неологізми [48, с. 166].

Слід вказати й на те, що дехто з дослідників, наприклад, з російських лінгвістичних шкіл, подають поняття емоційної та експресивної лексики

окремо (Е. Розенталь та М. Теленкова). За визначенням цих авторитетних стилістів, емоційну лексику складають: слова, що завдяки мовним засобам набувають емоційного забарвлення, лайливі слова та вигуки. Експресивну лексику становлять слова, що виражають ласку, жарт, іронію, несхвалення, зневагу, фамільярність, а засоби їх вираження – особливі афікси, тропи, фігури [52, с. 111].

У словниковому складі української мови емоційно-експресивна лексика, за висловом академіка Л. Булаховського, становить “якісно особливу групу”. Арсенал зображувальних мовних засобів сучасної української літературної мови настільки багатий, що ним можна висловити найрізноманітніші відтінки людських емоцій: зворушеності, радості, захоплення, або навпаки, зневаги, обурення, гніву [50].

Пізніші дослідження в галузі експресивності дещо розгортають межі цієї категорії, наприклад за визначенням експресії Н. Разінкіної "Мовна експресія – це складна лінгвістична категорія, яка опирається на цілий комплекс соціальних і внутрішньомовних факторів, та проявляється як інтенсифікація виразності повідомлення, збільшення (підсилення) діючої сили висловлювання".

Нинішній стан вивчення українських експресивних засобів зумовлений закономірними причинами:

- 1) нейтральним засобам традиційно відводиться провідна роль у комунікативних актах;
- 2) експресивні засоби здебільшого зараховують до периферійної, рідковживаної і додаткової в комунікативних процесах.

Експресивний фонд української мови надзвичайно багатий і різноманітний, його елементи функціують на різних рівнях мовної системи й становлять ‘сукупність семантико-стилістичних ознак’ мовних одиниць, які виступають засобами ‘суб’єктивного вираження ставлення мовця до змісту або адресата мовлення’.

У нашому дослідженні буде проаналізовано винятково граматичні засоби експресії, які, на відміну від лексико-парадигматичних засобів, мають не таку прозору експресивність, і вживаються рідше як журналістами, так і редакторами. Переважно емоційними визнано такі граматичні одиниці, у яких емоційність має формальні граматичні показники (слова із суфіксами суб'єктивної оцінки – суфікси на означення зменшеності, здрібнілості чи пестливості та суфікси на означення збільшеності чи згрубілості). Зі стилістичного погляду обидві групи відносять до суфіксів суб'єктивної оцінки, оскільки вони майже однаково можуть виражати схвалення й несхвалення, захват, доброзичливість і осуд, недоброзичливість тощо [27, с. 47].

Показником емоційності у прикметників, наприклад, виступають суфікси безвідносного ступеня інтенсивності ознаки, що виражаються у формах недостатньої міри якості, утвореннях, що фіксують надмірну міру вияву ознаки у предметі) [27, с. 47]. Форми недостатнього ступеня творяться за допомогою суфіксів *-уват-*, *-ав-* та аналітичних морфем *трохи, децю* (білий – білуватий, різкий – різкуватий, синій – синявий; злий – трохи злий) [12, с. 92]. Тим часом категорію надмірної інтенсивності ознаки формують такі суфікси: *-енн-*, *-езн-*, *-елезн-*, *-уч-*, *-ущ-* (високий – височенний, старий – старезний, багатий – багатющий).

Наприклад, прикметникові префікси, що виражають високий вияв інтенсивності ознаки, передають градаційне розмежування в межах інтенсивності. До таких префіксів належать префікси *за-*, *пре-*, *над-*, *супер-* та ін.: (завузький, запізнілий, пречудовий, надчутливий, суперелітний). Засобом вираження надмірної інтенсивності ознаки є й аналітичні морфеми *дуже, досить, надто, занадто, украй* (корисний – дуже корисний, високий – надто високий, допитливий – занадто допитливий) [21, с. 57]. Ступеньовані прикметники також є носіями емоційності.

Категорія ступенів порівняння існує в протиставленні звичайного, вищого й найвищого ступенів. Звичайний ступінь прикметників є вихідною формою, від якого за допомогою суфіксів, префіксів та допоміжних слів утворюються синтетичні й аналітичні форми вищого та найвищого ступенів порівняння.

1.2. Особливості лінгвістичного аналізу газетних засобів експресивності

Враховуючи те, що будь-який дискурс є “текстом, зануреним у життя” [45, с. 93], існує потреба вивчати газетний дискурс, зокрема його емоційне й виразне навантаження, мовно-стильові особливості та психологічний вплив на читача цими засобами. Через те, що емоційність може бути притаманна одиницям будь-якого рівня мови, то логічно класифікувати виразні засоби за рівнями мовної структури, забезпечуючи принаймні такі види виразних засобів: фонетичний, лексичний, фразеологічний, словотвірний, морфологічний і синтаксичний. Багаторівневі засоби вираження виразності не тільки активно взаємодіють один з одним, а й компенсують або зміцнюють один одного [45, с. 113].

Насамперед слід зважити на те, що газетний дискурс – це письмовий публічний документ, орієнтований на реальний світ, його прагматизм, посилення, актуальність, відповідальність і надійність. Це особливий тип соціального дискурсу, який зосереджується на передачі реальної інформації від адресата до адресата (читача). Вона виходить за межі тексту, її метою є надійне і неупереджене мовне відображення поза лінгвістичних подій [11, с. 73].

Своєрідність в інтерпретації реальної дійсності, образність, естетичність публічного мовлення є вдалими матеріалом для дослідження й предметом детального аналізу мовознавців.

Серед тих дослідників, які цікавилися проблемою експресивності газет, слід назвати К. Мустафаєву, яка проаналізувала експресивність заголовків і дійшла висновку, що “Виходячи з того, що газетні заголовки виконують номінативно-інформативну, графічно-вирізняльну, рекламну (тобто функцію привертання уваги) і в першу чергу функцію переконання, агітації, то однією з головних особливостей образотворчо-виразних засобів у газеті є їх соціально оціночні якості та можливості з точки зору ефективного та цілеспрямованого впливу на масову аудиторію” [48, с. 192].

Дослідниця О. Федоренко беззаперечним вважає той факт, що “Словотвірні одиниці зокрема відіграють важливу роль у формуванні прагматичної сфери мас-медійних матеріалів. Лексеми із суфіксами суб'єктивної оцінки здатні передавати емоційні реакції номінатора на предмети мовлення, надавати певного експресивного забарвлення публіцистичному матеріалові. Вони реалізують прагматику газетно-публіцистичного стилю, їх широко використовують нині в різних газетних жанрах” [51, с. 11].

Огляд наукових джерел, об'єктом яких був газетний текст, дозволяє зробити висновок, що найбільш досліджуваними рівнями експресивності в українському мовознавстві були лексико-парадигматичний та синтаксичний рівень. Тим часом експресивна стилістика словотвірні, морфологічних, фонетичних, графічних засобів у мові газет досліджена фрагментарно.

І це не випадково, адже лексико-парадигматичний і синтаксичний рівні є не тільки вдячними рівнями для реалізації експресії, але й ідентифікувальними для неї та такими, що найбільш рельєфно можуть реалізувати авторський журналістський задум.

Саме тому останніми десятиліттями з'явилися праці, присвячені експресивному синтаксису в мові газет. Це, зокрема монографія І. Завальнюк “Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття : функціональний і прагмалінгвістичний аспекти” [19] простежено нові тенденції в комунікативно-прагматичній організації

сучасного українського газетного тексту, зумовлені вживанням різних типів елементарних, неелементарних та складних речень, визначено їхні основні функції та стилістичні вияви в межах газетного метатексту, встановлено способи структурно-граматичного та функціональностилістичного врізноманітнення різних синтаксичних структурних елементів.

Важливими для нашого дослідження є окремі праці А. Загнітка, де автор слушно наголошує: “Розв’язуючи загальні проблеми структурної організації тексту, автор шукає і відповідні для його завдань прийоми побудови більш деталізованих елементів формалізації, здебільшого прагне до досягнення відповідності між змістово-сисловою і мовленнєвою формою викладу” [21].

Матеріал сучасної газетної публіцистики настільки багатий та експериментальний, що дає можливість узагальнити його в дисертаціях. Наприклад, Н. Івкової, у праці якої “комплексно проаналізовано функціонування фігур експресивного синтаксису в публіцистичних текстах; зроблено спробу змодельовати викінчений реєстр членованих конструкцій та з’ясувати їх статус у мові” [23, с. 12].

У дисертаційній праці І. Коваль “Уперше в українській лінгвістичній науці зроблено спробу виконати таке комплексне дослідження, в якому на принципово нових засадах розглянуто складну систему засобів вираження експресії в українському газетному дискурсі, з’ясовано їх функційні можливості, обґрунтовано принципи їх структурної й функційної диференціації, системно описано засоби вираження емоційної експресивності з урахуванням сучасних досягнень теорії мовної комунікації” [30, с. 16].

Ці та інші праці переконують у тому, що на сьогодні цілком апробовані методи дослідження газетних текстів, виявлені ті мовні рівні й елементи, які найефективніші в досягненні прагматичного ефекту. І виявилось, що такими найчастіше є експресивні елементи. Адже експресиви будь-якого рівня мови забезпечують відтворення фрагментів картини світу

через призму національних стереотипів, народних уявлень про “добре/погане”, “корисне/шкідливе”, “гарне/потворне” тощо [2, с. 12].

Як образотвірний засіб експресиви формують насамперед образ автора тексту, репрезентують його почуттєві стани, намагання викликати подібні інтенції в читачів, спонукати їх до активного, небайдужого сприймання зображуваних фрагментів національної картини світу. Експресиви забезпечують вплив на емоційну сферу адресата.

У межах газетних творів експресиви виконують і текстотвірну (виражально-зображальну) функцію, забезпечуючи свіжість, жвавість, картинність викладу, структурно-композиційне моделювання емотивно-оцінного газетного текстового простору, підсилюючи експресивний ефект висловлень.

Отже, загальноновизнана експериментальність мови сучасних газет спонукає вітчизняних лінгвістів аналізувати відомі й нові мовні факти, серед яких експресивні займають чільне місце серед засобів впливу на читача.

РОЗДІЛ 2

СТИЛІСТИЧНА СПЕЦИФІКА СЛОВОТВОРЧИХ ЗАСОБІВ У МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ ХХІ СТОЛІТТЯ

У публіцистичних та розмовно-побутових функціональних різновидах української мови, до 90-х років ХХ століття, текстові стилістичні прийоми відбувалися епізодично. Фактичний матеріал і ряд робіт як українських, так і зарубіжних лінгвістів переконливо показали, що стилістично позначені підрозділи різних рівнів на рубежі тисячоліть також значно активізувалися мовою ЗМІ. Це було пов'язано з багатьма чинниками як екстра- і внутрішньомовного характеру.

Поява інноваційних стилістичних одиниць найяскравіше відображається в журналістському стилі. За даними Г. Шаповалова [59, с. 15], серед основних тенденцій оновлення лексичного фонду сучасних українських ЗМІ кінця ХІХ – початку ХХ століття – перерозподіл активної та пасивної лексики, а також розширення словосполучення; оновлення української лексики новоутворень іноземного походження; детермінізм спеціальної лексики тощо.

2. 1. Афікси як засоби творення стильової виразності в газетних текстах

Аналіз матеріалу дозволяє спостерегти деякі тенденції уживання коренів, утім не стільки українських, скільки запозичених.

Наприклад, часто в мові ЗМІ початку ХХІ століття вживаються мовні інновації, у складі яких є префіксоїди *псевдо-*, *квазі-*; а також компонент складного слова *кібер-*. Дослідниця лексики української мови кінця ХХ століття В. Маслова стверджує, що в текстах ЗМІ помітно активізувалися префіксоїди *квазі-* та *псевдо-* [45, с. 156]. Таку тенденцію простежуємо і в статтях вітчизняної преси початку ХХІ століття. В. Лейчик

[41, с. 131] переконана, що негативно-оцінні значення префіксоїдів *квазі-* та *псевдо-* ґрунтуються на семантиці інтенсивності та несправжності супровідних предикатів базових синтаксичних структур, на основі яких утворюються префіксальні іменники та прикметники [4, с. 52].

Похідні з основами *квазі-* та *псевдо-* виражають негативне ставлення до явищ, осіб, учень. Вони не поєднуються з розмовною побутовою лексикою і не втрачають «нальоту» книжності [1, с. 5]. Словник української мови префіксоїд *квазі-* характеризує, як першу частину складних слів, що значенням відповідає прикметникам *несправжній, уявний*.

Новотвори із формантом *квазі-* уживаються в текстах різних тематичних груп. При описі суспільно-політичних процесів та подій, що відбуваються в країні використовуються новотвори *квазіпроцедура*, що витлумачуємо, як «несправжні процедури», та *квазідержава*, значення якого 'штучна держава'. Наприклад: *Вони шокують своїми «квазіпроцедурами» (як це характеризує Карасьов), але чи існує в нинішній ситуації інший вихід* (УП, 20.05.2016); *Тоді їх намагаються привласнити інші, квазі-державні інститути*. (УП, 10.08.2018).

Обидві неологічні одиниці *квазіпроцедура* та *квазідержава* мають негативнооцінне значення. У статтях про україно-російські відносини та утворення на окупованих територіях невизнаних самопроголошених республік використовуються новотвори *квазівибори, квазірелігія, квазіуніверситет, квазіреспубліка*, що трактуємо відповідно: 'недійсні вибори', 'несправжня релігія', 'фальшивий університет', 'фальшива республіка'. Наприклад: *А на цьому тижні одразу після проведення своїх квазівиборів, окрім артобстрілів, почали практикувати ще й запеклі штурми позицій сил АТО* (Д, 7.11.2014); *За багато років тоталітарна держава була виснажена гонкою озброєнь ... за поширення за будь-яку ціну комуністичної утопії (квазі-релігії) на всій земній кулі* (Д, 16.08.2016); *І гарна нагода відмежуватися від квазі-університету, що залишився у стінах донецьких корпусів на окупованих територіях* (Д, 11.06.2016);

«Офіційні» джерела «квазіреспубліки» писали про невелику кількість смертей – близько 30 осіб (ГПУ, 27.02.2016).

Так само активно творяться сучасні іменники з префіксоїдом *псевдо-*. Дослідниця О. Кульбабська звертає увагу на те, що серед новотворів, які мають у складі префіксоїд *псевдо-*, переважають слова з оцінним компонентом, що не є термінами, але вони не належать і розмовній побутовій мові [40, с. 298].

Газетні неологізми останнього часу з формантом *псевдо-*, найчастіше передбачають семантику несправжності, брехні, підробності, про що свідчать наші спостереження та дослідження українських науовців: *...варто перенести псевдовибори в захоплених бойовиками та окупантами районах на невизначений період (ГПУ, 18.03.2016); Окупація Донбасу стала можлива завдяки співпраці ФСБ та ГРУ з місцевими правоохоронними органами – міліцією, псевдо-афганцями (Д, 30.11.2016); Корпусну систему псевдореспублік остаточно замінили єдиним оперативним командуванням (Д, 29.07.2016); Жодні інші документи так званих «ЛНР/ДНР» чи окупаційних псевдоорганів влади в Криму не визнаються світовою спільнотою (Д, 24.06.2016).*

Новотвори *псевдовоїн, псевдовиборець, псевдовибори, псевдонаціоналіст, псевдоукраїнець, псевдореспубліка, псевдовідомство* позначають підробність, брехливість, або несправність і виражають негативну авторську оцінку реалій та подій. У газетних дописах останніх років, де описуються суспільно-політичні процеси України, порівняно часто уживаються новотвори, які мають префіксоїд **псевдо-**: це назви осіб за характеристикою їхніх несправжніх ознак, функцій, за удаваною поведінкою (псевдоінтелігенція та псевдоеліта). Наприклад: *На жаль, у свідомості мас еліта – це олігархи або якісь напомаджені творчі натури, псевдоінтелігенція (УП, 19.05.2017); ... тільки-но з'явиться точка біфуркації, коли українці переконуються, що крім віртуального вибору, який*

їм нав'язують Шустер чи інші медіа-проекти *псевдоеліти*, є інший (УП, 19.05.2018).

Неологізми із зазначеним формантом – доволі часті у сучасних публікаціях, адже його додаванням до відомого ужиткового слова створюється зовсім нова семантика з негативною конотацією реалій і подій, як у цьому контексті: *Так звані псевдоальпіністи приходять нібито помити вікна, а потім спускаються через вікно чи балкон і залазять у вашу квартиру»* (УМ, 27.02.2017). Хоч варото вказати й на той факт, що тут новотвір *псевдоальпіністи* виконує й інформативну функцію, тобто несе конотацію й позначає певну інформацію.

У мові преси початку ХХІ століття активно використовуються нові слова з основою *кібер-*. На сьогодні остаточно домовлено, що *кібер-* є усіченим сегментом лексеми кібернетика, значення якої Великий тлумачний словник подає в такому формулюванні: “наука про загальні закони одержання, зберігання, передачі та обробки інформації”.

Поділяючи думку Є. Карпіловської та І. Мисливої-Бунько, вважаємо, що *кібер-* має ширше значення: “те, що пов’язане з комп’ютерами, інформаційними технологіями, Інтернетом” [27, с. 43]

Г. Шаповалова частину складного слова *кібер-* називає препозитивним незмінним компонентом іншомовного походження [59, с. 12].

Найчастіше юстапозити з основою *кібер-* вживаються в статтях, у яких ідеться про україно-російські відносини. Адже із початком війни елемент *-кібер-* найчастіше вживається із загальноновживаними словами, що мають сему «надсучасний», «технологічний», «витривалий» (*українські кіборги – українські воїни*). Часто журналісти надживають цим елементом, створюючи втім запам’ятовувані неолексеми: *кібератака* (атака за допомогою інформаційних технологій, комп’ютерів та Інтернету), *кіберзлочинці* (злочинці у сфері інформаційних технологій, комп’ютерів та Інтернету), *кіберармія* (армія, зброєю якої є інформаційні технології,

комп'ютери та Інтернет), *кіберактивність* (активність у сфері інформаційних технологій, комп'ютерів та Інтернету), *кіберальянс* (об'єднання фахівців у сфері інформаційних технологій, комп'ютерів та Інтернету). Наприклад: *Олександр Турчинов заявив, що за потужними кібератаками, які відбувались останнім часом, стоять кіберзлочинці з РФ* (УП, 14.12.2016).

Не менш поширене вживання складних слів із компонентом кібер- у сфері, яка стосується міжнародних відносин, адже наше електронно-інтернетне повсякдення миттєво виводить на міжнародний рівень не тільки держави, а й пересічних громадян: *кіберзахист* (захист за допомогою інформаційних технологій, комп'ютерів та Інтернету), *кібер-воjak* (воjak у сфері інформаційних технологій, комп'ютерів та Інтернету). Наприклад: *Між підрозділом НАТО з реагування на комп'ютерні інциденти і Групою реагування на комп'ютерні надзвичайні ситуації Європейського союзу були укладені технічні домовленості з кіберзахисту* (УП, 12.02.2016); *Ще до американських виборів накопичувалися свідчення того, що російські кібервоjаки націлилися на Європу* (Д, 10.01.2017). У статтях про суспільно-політичні процеси в нашій країні вживаються *юкстапозити кіберзагроза* (загроза, яка може виникнути через інформаційні технології, комп'ютери та Інтернет), *кібербезпека* (безпека у сфері інформаційних технологій, комп'ютерів та Інтернету), *кіберполіція* (поліція, яка слідкує за безпекою у сфері інформаційних технологій, комп'ютерів та Інтернету). Наприклад: *Це стосується, до речі, і новітніх кіберзагроз, які в часи Чорнобиля для нас ще просто не існували* (СВ, 29.04.2016); *Мають розроблятися інші документи стратегічного планування у сфері забезпечення нацбезпеки, у тому числі ... Стратегія кібербезпеки* (Д, 12.11.2016); *Департамент кіберполіції Національної поліції України повідомив про виявлення у соціальних мережах небезпечних груп* (ГПУ, 12.02.2017).

Встановлено, що серед аналізованих утворень переважають іменники на позначення осіб, меншу групу становлять номінації абстрактних понять

або процесів, рідше фіксуємо назви конкретних предметів та осіб. Отже, іменникові okazіоналізми-композиції в мові сучасних ЗМІ розкривають невичерпні системні й асистемні можливості українського словотвору, виражально-зображальні інтенції мови. Надалі також варто глибше простудіювати такі одиниці в слов'янських мовах у порівняльному аспекті [47, с. 276].

Уточнень особливо вимагає експресивна специфіка цих та інших суфіксів, які надають текстам газет виразності.

Значна частина суфіксів суб'єктивної оцінки передає позитивне ставлення дописувача до певного образу чи події, миттєво надає тексту емоційних відтінків схвалення, захоплення, радості, піднесення, пошани. Основним засобом творення такого експресивно-стилістичного забарвлення тексту є лексеми зі зменшено-пестливими суфіксами: *Та запах зеленої зі срібним туманцем хвої, ошатне золото осінніх листяних дерев, рівні рядочки молодих дубочків і сосонок у розсадниках таки звабили її, а ще загадковими чарами поманив ліс...*(СВ, 5.10.19); *У більшості пейзажів художниці постають рідні Чернівці, з затишними куточками, старими будинками, двориками, вуличками у різні пори року* (Д, 30.1.15); *Щоденно вигулювати песика, годувати, а ще й вакцинувати — це час і гроші* (СВ, 5.10.19); *Городниця – тихе й компактне містечко, що раніше славилося своїм порцеляновим заводиком початку ХІХ століття, від якого нині залишилася лише експозиція у місцевому будинку культури* (УП, 28.09.20); *За якийсь час почали займатись із дітками, що мають вади здоров'я.* (СВ 24.07.18); *Дякувати богу нас, для молитов, для сподівання, нині далеко не жменька* (УП, 22.05.17).

У половині випадків уживання демінутивних суфіксів вони виявляють себе гендерними й віковими кваліфікаторами: *Сімейні умови склалися так, що замолоду мусила брати з собою на роботу й маленьку доньку* (СВ, 5.10.19); *Це не інформаційна війна з розіп'ятими хлопчиками у Слов'янську* (Д, 30.1.15); *Жіночки з розсадника в таких випадках не раз*

жартували (СВ, 5.10.19); І коли не з екрану телевізора, а просто очі в очі можеш заглянути медсестриці, яка у повному "космічному" спорядженні ставить крапельниці, катетери, кожного пильнує, питає про здоров'я (УМ 29.06.20).

Для передачі негативних емоцій та змалювання іронічних образів у контекстах газет використовуються аугментативні суфікси зі значенням згрубілості, зневаги, презирства. Іменники чоловічого роду з аугментативними суфіксами -ак, -ур(а), -юг(а), -уган, -иськ характеризуються різко виявленим пейоративно-оцінним значенням, забезпечують характеристику особи за соціальним статусом, діями, зовнішнім виглядом та розумовими здібностями і передають зневажливе, іронічне, несхвальне ставлення до неї): *Із хати винесла запаковані в кульочки гроші (26 тисяч гривень і 2 тисячі доларів) — чолов'яга витягнув їх, перерахував, поклав назад і віддав мені разом із «карткою для знижок» (УМ, 06.10.2020); А французи влаштували справжнє побоїще (УМ, 08.10.2020).*

Крім іменників, найбільш показовою серед тих, що можуть вживатися зі значенням суб'єктивної оцінки частина мови, є прикметники: *В принципі, це знайома і прогнозована картина. Але потім почався справжнісінький детектив. (Д, 22.09.17); Згодом стало зрозуміло, що масштаби державного втручання в українську економіку були величезними, затратними і всеохоплюючими (УП, 12.05.15); Серед безкрайнього степу, неподалік Мелітополя Запорізької області, височіє пагорб-курган, обкладений велетенськими каменями химерної форми (СВ, 06.10.2020); А тим часом, хоч би яка товстелезна і довгезна була ця колода, а вона все одно не потоне у воді, коли її кинути в річку (СВ, 06.08.2019).*

Накопичений дослідниками експресивізації текстів матеріал [2, 29, 57] дозволяє стверджувати, що словотворчі особливості емоційно-оцінних слів є одним із засобів створення стилістично маркованого контексту. Саме такі утворення здатні надавати емоційних відтінків не тільки слову, до основи

якої вони приєднуються, а й усьому контексту, а отже, вживатися одночасно з іншими мовними засобами для забезпечення кінцевої мети газетного допису.

2. 2. Стилiстична специфіка неморфологічних способів творення та вживання слів в українській пресі

Виразні засоби створення журналістського тексту, здатні змінити емоційно-психологічний стан читача, збагатити його знаннями, систему оцінок і думок, виникає метафоризація лексики. Метафору в медіа-текстах можна розглядати як «найкоротший і нетривіальний шлях до істини, тому що, вириваючи і синтезуючи певні атрибути за допомогою асоціації, він переводить світ об'єктів від встановленої таксономії до найвищого рівня знань – до світу значення» [4, с. 52].

Наприклад, ось цей контекст журналістського допису: *Війна розділила Україну не тільки на патріотів і ворогів, а й на паралельні реальності. В одній – зброя, кров, трупи, обстріл, у другому – звичайне мирне життя ... Війна, як і будь-яка екстремальна ситуація, відмінно розкриває персонажів, показує, хто стоїть* (УП. 12.03. 2015) недвозначно вказує, що такі метафори кількісно та якісно інформативні, ніж не метафори, що дуже важливо для журналістських текстів щодо їх мети: не тільки інформувати читача, але, отже, емоційно впливати на нього, переконувати [18, с. 43].

Враховуючи специфіку газетних текстів, автори особливо активно використовують метонімію - троп, в основі якої лежить заміна деяких імен на інших через примирення їх значень: *Ніч 29-30 листопада. Ніч розгону Майдану* (УП, 02.10.2014); *Так реагував ЄС і взагалі Захід?* (Д, 12.07.2016); *«Український глядач, хоче він чи ні, дізнається, що нижче з списку найбагатших людей є номер 2 і номер 4 нижче. України за версією Forbes»* (Д, 15.09.2014).

Це використання метонімії цікаво, тому що в журналістському тексті автор, здається, відкидає важливе, ключове слово, зосереджуючи на ньому увагу читача: *Правда, Сполучені Штати все ще покривають найбільшу частку загальних витрат оборони Альянсу* (УП, 12.03.2017).

Лінгвістичні факти сучасного газетного дискурсу (друкованого та електронного варіантів), вказують на те, що цей дискурс від самого початку свого існування спрямований на пошук нових засобів вираження та апробації вже визнаних ефективних стилістичних засобів, які прямо чи опосередковано впливають на читача. І саме такі засоби є специфічними актуалізаторами тексту, розширюють можливості асоціативного сприйняття повідомлення, його інтерпретації та суб'єктивного судження.

Слід зазначити, що автори-журналісти й редактори дуже стримані у висловленні думок засобами експресивного словотвору, адже здебільшого нейтрально-інформативний тон викладу газетного дискурсу в цілому цьому не сприяє. Тому не надто часті приклади слововжитку експресивної афіксації відразу впадають в око й самі собою є текстовими прецедентами.

РОЗДІЛ 3

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГРАМАТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ

3. 1. Експресія іменника в газетних текстах

Українські журналісти, як переконують зібрані матеріали, активно використовують специфіку українських і запозичених іменників. Особливо слід проаналізувати випадки використання роду в іменниках на позначення осіб жіночої статі, так звані фемінітиви, навколо яких розгортаються лінгвістичні й обивательські дискусії. Наприклад: *На фіналі пісенного конкурсу в Сербії наша **делегатка** виконає пісню Філіпа Кіркорова "Shady Lady"* (УП, 19.05.2014).

Іменники на позначення осіб жіночої статі переважно мають такі суфіксально й граматичні маркери: суфікс -к(а), через який називаються похідні жіночі імена з чоловічих основ "емоційним чи фемінізуючим" [29, с.13]. Це найбільша зібрана нами група іменників жіночого роду, яка розпадається на іменники, утворені з повних або усічених форм чоловічого роду: автор – авторка; делегат – делегатка; доповідач – доповідачка; завідувач – завідувачка; претендент – претендентка та ін. Наприклад: *...говорили з Блаженнішим про багато речей, особливо пам'ятною для **авторки** цих рядків була зустріч після Помаранчевої революції...* (УП, 26.02.2018); *На фіналі пісенного конкурсу в Сербії наша **делегатка** виконає пісню Філіпа Кіркорова "Shady Lady"* (УП, 19.05.2014); *На семінарі в українській столиці **доповідачку** уважно слухали* (Д, 18.10.2017); *Двокімнатний номер люкс у готелі "Камелот" **покоївка** Лілія Послужна прибирає до приїзду гостей* (ГПУ, 26.01.2018); *Один боржник, наприклад, виїхав із великими грішми з особняка, залишивши по собі формений тарарам і **покоївку** в сльозах* (Д, 23.02.2018); *Хотіла піти знову на вихователя, а мене **завідувачкою** взяли* (ГПУ, 04.11.2018); *Погодьмося, у компанії Кіркорова,*

який у різних іпостасях вже не перший рік намагається взяти приступом “Євробачення“, інші **претендентки** мали незначні шанси...(УМ, 26.02.2019).

Кількісно найбільшу група іменників жіночого роду, утворена на основі продуктивного словотворчого типу з суфіксом -к(а), становлять ті, що стосуються відомих видів професійної діяльності, або зайнятості. Наприклад: квітникарка, поштарка, тенісистка: *На безлад у переході найбільше обурювалася **квітникарка**. Їй випадково понівечили букет вартістю 80 гривень* (ГПУ, 15.02.2018); *Хіба не можна назвати героїчною роботу лікаря в сільській місцевості, де люди добами чекають на “швидку“? Або **поштарки** на селі?* (Д, 17.01.2018); *Українські **тенісистки** виграли відкритий чемпіонат Австралії з тенісу* (ГПУ, 26.01.2018).

У межах цього словотворчого типу, як свідчать тексти газет, активізувалося утворення жіночих імен із тих професій, які раніше або не існували, або вони були не настільки популярними й поширеними. Серед них актриса, бізнес-леді, консьєрж, лялькарка, виробник наркотиків, продавець, аудиторія, режисер, стриптизерша: ***Акторка** Джина Лоллобріджиди часто повторює, що їй подобаються значно молодші чоловіки* (ГПУ, 26.01.2018); *Німецька **бізнесменка** цікавилася тільки реальними умовами інвестицій, а не порожніми словами організаторів зустрічі* (УМ, 22.02.2018); *Так і хочеться щось Президенту уступити, – бубоніла на ярмарку **лялькарка*** (СВ, 20.08.2017); *Тепер легко пояснити **консьєржці** доцільність життя котів у міській квартирі* (ГПУ, 26.01.2018); ***Наркокур’єрка** ховала від камер своє обличчя, від пояснень відмовилася, поки не приїде її адвокат* (УМ, 26.02.2018); *Я в переході швидко забрала свічку, бо люди штовхаються. Ще хтось перекине, пожежа буде, – говорить **реалізаторка** Олена* (СВ, 15.02.2018); *Президент нагородив Ханне Северінсен орденом “За заслуги“ другого ступеня, вручивши відзнаку вчора під час зустрічі з Європейською ревізоркою і*

подумати не могли, що їхня донька – *стриптизерка* столичного клубу (УМ, 12.11.2017).

Іменники жіночого роду, уживані в українській газетній журналістиці, вдуже часто означають партійну приналежність жінок. Ці назви актуалізувалися під впливом позалінгвістичних факторів, оскільки вибори до українського парламенту проводилися за партійними списками, де були представники не тільки чоловічої, але й жіночої статі. Жінки в українському суспільстві здійснюють досить широку громадську, а останнім часом і волонтерську діяльність, про що свідчить постійна увага журналістів до жінок-політиків. Використовуються імена: *бютівка*, *комуніст*, *нашоукраїнка*, *партійна партія*, *регіоналка*, *соціаліст*: *“Бютівка” Боднарчук порадувала новим сарафаном* (ГПУ, 11.12.2017); *До того ж і сама “найсправедливіша” бютівка Тимошенко не далеко втекла від своїх підопічних* (СВ, 12.11.2017); *Голова Державного комітету архівів України комуністка Ольга Гінзбург відразу заявила, що буде намагатися засекретити архівні матеріали, що були забрані у репресованих* (Д, 21.09.2017); *До Криму вилетіла й відома “нашоукраїнка” Ксенія Ляпіна, яка прогуляла щонайменше одне пленарне засідання...* (Д, 7.08.2017); *“Нашоукраїнци” вітали своїх партійок зі святом* (ГПУ, 7.03.2018); *“Регіоналка” Ганна Герман позавчора привітала у сесійній залі свого колегу Едуарда Прутніка з 34-річчям* (ГПУ, 17.01.2018); *“Більшовицькі” замашки виллються соціалістці Семенюк судом! – заявляли опоненти* (ГПУ, 12.01.2017).

Набагато рідше з негативним ставленням в українських газетних періодичних виданнях використовуються іменники зі значенням жінки, з суфіксом -ис(-а), які мають негативний відтінок (*директриса*, *інспектриса*, *редактриса*): *Директриса школи зачитала текст лайок вчителів на загальних зборах* (СВ, 14.02.2017); *Чи побачимо в найближчі роки в податковому відомстві усміхнених інспектрис?* (Д, 23.09.2017); *До відвертої критики вдалася одна із київських редактрис...* (УМ, 24.06.2016). Подекуди журналісти використовують лексичні одиниці із суфіксом -ес(-а)

також із негативною семантикою: *Туристична компанія не дуже привітно сприйняла інформацію про прихід експертес* (УМ, 23.10.2017); *Тетяну призначили дияконесою в одному з храмів, і вона віддано служила...* (Д, 14.10.2017); *Це період, коли в релігії дуже сильно домінувало жіноче начало – коли були жіночі церкви, коли жінки були єпископесами, дияконесами, правили служби”, – наголосила О. Забужко* (ГПУ, 10.08.2017).

Отже, мова сучасної газетної журналістики дуже тонко реагує на нові тенденції щодо ширшого використання фемінітивів, і, здається, поширює й прищеплює цю тенденцію.

3. 2. Особливості стилістичного вживання дієслів у сучасних газетах

Як іменники, так і дієслова виконують неоднакову стилістичну функцію в контекстах газет і вирізняються якнайбільше семантикою уживання, наприклад, недоречності того чи того слова в якомусь газетному контексті [26, с. 107].

Наприклад, основу дієслів в українській мові становлять стилістично нейтральні лексеми на позначення процесів торгівлі, купівлі-продажу: торгувати, купувати, продавати, платити, виплачувати, оплачувати, сплачувати та ін. Наприклад: *Найбільшому обласному центрові — Дніпропетровську — заборонили торгувати м'ясом* (УМ, 19.06.2014); *Безвихідь примусила стару вчительку продавати книжки* (ГПУ, 02.10.2015); *Кількість автомобілів зросла. Українці здебільшого платили не готівкою, а брали кредити* (Д, 10.08.2017); *«Надра» оплачуватиме готівкою чеки Держказначейства* (Д, 25.03.2015); *Населення сплачує непрямі податки зі своїх власних доходів* (ГПУ, 02.11.2017).

Набули широкого розповсюдження в сучасному мовленні дієслова, які означають витрачання чи втрату коштів. Наприклад, тратити, витрачати, розтрачати, марнотратити, марнувати та ін. Напр.: *Військова кафедра — це*

те, на що варто тратити гроші (Д, 18.01.2014); ...*процеси виявляються в облігаціях державних позик, коли держава непродуктивно розтрачує отримані кошти* (Д, 28.02.2017); ...*до 18 років Уїлл вмудрився не тільки марнотратити зароблені мільйони, але й наробити нових боргів* (УМ, 08.11.2016); *Не марнуйте часу, бо марнуватимете й гроші* (СВ, 25.05.2016).

Журналісти українських друкованих засобів масової інформації послуговуються дієслівними лексемами, що означають дії, процеси з отримання коштів. Їхню основу становлять стилістично нейтральні лексеми заробляти/заробити, підзаробляти/підзаробити, давати/дати, одержувати/одержати, преміювати та ін. Напр.: *В Італії українці заробляють чималі гроші, але тут, в Україні, втрачають свої сім'ї* (СВ, 06.06.2017); *Із міської казни дали гроші. Діти поїдуть на відпочинок* (УП, 24.01.2016); ...*нелегко вистояти в банку один раз за талончиком, другий — для перереєстрації і третій — щоб одержати гроші* (УМ, 07.02.2018); *Старші люди пам'ятають, як із нагоди свят їх преміювали за роботу* (СВ, 10.07.2016).

До стилістично нейтральних дієслів цієї групи відносимо також лексеми, значення дій та процесів з грошми для яких є неосновними. Такі дієслова зазвичай виходять за межі однієї лексико-семантичної групи. Наприклад.: *Вкладати гроші варто в щось, а не класти на рахунок. Це вже сьогодні знає кожен* (Д, 30.11.2018); *Тягнули ті гроші з останніх сил, — каже Олена Ляшенко. — Люди готові зібрати їм грошей, бо самі вони не зможуть заробити* (ГПУ, 15.02.2020).

Спостерігаємо в мові української періодики дієслова, що означають грошові розрахунки різного характеру (обміну, виділення, підрахунку тощо). Зазвичай вони є стилістично нейтральними, Наприклад.: *виділяти, обмінювати, доносити, рахувати, перераховувати, оштрафувати та ін.* Напр.: *Держава виділила для багатодітних сімей мільйони гривень, а на руки кожному — це копійки* (ГПУ, 11.10.2014); *Туристи не поспішали*

обмінювати гривні. Чекали вигіднішого курсу (ГПУ, 02.03.2016); Тепер у пошти є п'ять днів, щоб донести гроші до конкретного вкладника (УМ, 07.02.2018); Прийде податківець і оштрафує, якщо не сплатите вчасно єдиний податок (УМ, 18.01.2018).

На початку ХХІ ст. у мові української періодики активізувалося вживання дієслів, для яких значення, пов'язане з витрачанням коштів, є переносним. Зазвичай такі дієслівні лексеми передають не просто витрачання грошей, а їхню цілковиту втрату. Прямі лексичні значення цих одиниць здебільшого не виражають дії з грішми, а переносні передають опосередковані дії об'єктивної дійсності. Наприклад: *...вирішили частково повертати населенню втрачені ними грошові збереження, які в 90-х «з'їв» Ощадбанк СРСР... (Д, 17.01.2014); Філенко попереджав і батьків, що вклади знеціняться. Але вони зняли лише частину грошей. Решта «згоріла» (ГПУ, 18.01.2014); Коли я [Юрій Костенко] став народним депутатом, то казав батькові: буде інфляція, що «спалить» гроші (ГПУ, 18.01.2016).*

Коли дієслівні неосновні значення не абсолютно тотожні, а схожі, то може виникати явище типової багатозначності. Наприклад, спільним значенням повністю втрачати/втратити об'єднані дієслова з'їдати/з'їсти, згоряти/згоріти, спалювати/спалити та ін. У мові сучасної публіцистики активізувалася розмовна дієслівна лексема заморожувати/заморозити зі значенням невикористання коштів, що спричиняє втрату грошей для населення; зробити ціну на щось незмінною: *Раніше російські ЗМІ повідомляли, що уряд зумів переконати найбільші підприємства з виробництва продуктів харчування заморозити ціни на соціально значущі товари до кінця 2017 р., але пересічному покупцеві це не допомогло (ГПУ, 05.11.2017); Я ніби передчував, що вклади «заморозять». Щоб гроші не пропали, зняв і закупив будматеріали (ГПУ, 01.02.2018).*

Отже, у мові сучасної української преси помітно активізувалося вживання дієслів зі значенням «виконувати дії, пов'язані з грішми», що зумовлено впливом різних позамовних чинників. Кількісно найбільшу групу

становлять дієслова, що означають витрачання, повну втрату коштів. Інші групи презентовані меншою кількістю дієслівних лексем. Для одних дієслів це значення є основним, для інших — неосновним, що слугує підставою для поділу їх у межах спільної семантичної сфери на спеціалізовані й неспеціалізовані одиниці. Серед неспеціалізованих — дієслова різних лексико-семантичних груп, для яких значення «виконувати дію, пов'язану з грошми» є здебільшого переносним. У спеціалізованих дієсловах це значення переважно стилістично нейтральне, у неспеціалізованих — стилістично марковане, співвідносне з розмовним стилем, з негативно оцінним чи фамільярним забарвленням [42, с. 301].

За допомогою таких негативно оцінних дієсловах створюють сатирично-іронічні характеристики тих, хто збагачується за рахунок когось, марно витрачає гроші, випрошує гроші, яких не заслуговує. Негативнооцінні розмовні дієслова — найуживаніші в мові сучасної української преси, бо вони віддзеркалюють негативні процеси в економічному житті суспільства [36, с. 33].

3. 3. Стилiстична функцiя iнших частин мови в газетних текстах

Мові сучасних українських газет характерне вживання складних прислівників. Однак функціонування цього розряду слів не відзначається підвищеною активністю, на противагу іменникам і дієсловам. Прислівники вводяться в текст для вираження ознаки іншої ознаки — динамічної дієслівної і статичної прикметникової. Ознака прислівника — це відображення відношення двох ознакових слів. Серед них виділяються атрибутивні, просторові, часові, причинкові, цільові та інші відношення [35, с. 13].

Виявлено одиничні випадки вживання композитів-прислівників, що постали на основі сурядного словосполучення: *зневажливо*
зверхньо, силоміць, *упевнено-невимушено,*

тривожно-радісно, удавано-наївно: Упевнено-невимушено, ніби граючись, виконали «Венеціанський карнавал» Нікколо Паганіні (Д, 28.10.2016 р.).

Частіше вживаються прислівникові композити, в основу яких покладено синтаксична конструкція з підрядним зв'язком:

а) «числівник + опорний іменник»: *водночас, одночас, втридорога, втришля, стопудово, вобидвіруч, воднораз, достолиха, достобіса: **Водночас** лише 15, 2 % респондентів певні <....> (Д, 09.06.2017);*

б) «прикметник + опорний іменник»: *праворуч, ліворуч, власноруч, нашвидкуруч, голіруч, врізнобіч, минулоріч, босоніж: **Ліворуч і праворуч** – пилай пішки до знемоги до самого метро (Д, 06. 20.2015 р.);*

в) «прислівник + стрижневе дієслово»: *всухом'ятку, мимоїздом;*

г) «прислівник + опорний іменник»: *мимоволі, горілиць;*

г) «займенник + опорний іменник або дієслово»: *цьогоріч, сьогоріч, вусебіч, торік, навсібіч, повсякчас або самохідь, самотужки : **Цьогоріч** експортні відвантаження <....> зросли на третину з лишком (ГПУ, 11.10.2017 р.); **Батьки щороку** роблять самотужки косметичний ремонт класної кімнати (СВ, 29.10.2015 р.).*

Серед корпусу складних прислівників найчисельнішу групу становлять юкстапозити. Прислівниковим юкстапозитам властиве повторення тих самих слів, що надає контексту візуальної й семантичної переконливості: *Зрештою, тіло можна закопати **глибоко-глибоко** (УМ, 25.11.2015 р.); **Учора-позавчора** у французькому місті Бордо тривало засідання виконавчого комітету Європейського футбольного Європейського футбольного союзу (УМ, 27.09.2018). Підкреслення значень того самого часу, місць, способу спричинене поєднанням в одному юкстапозити синонімічних прислівників, як-от: часто-густо, потихеньку-помаленьку, тишком-нишком, тихо-мирно, неждано-негадано: *справжній вилківець, якщо часом хильне зайвого, хитається лише **вперед-назад** і ніколи – **вліво-вправо** (СВ, 15.05.2018 р.).**

Необхідно наголосити на тому, що за словотворчими значеннями складні прислівники як у сучасній пресі, так і в українській мові є напівмотивованими, бо, як пояснює Н. Озерова, вони здебільшого належать до слів з лексикалізованим чи фразеологізованим значенням. Щоправда, серед них трапляється небагато лексем, значення яких виникає як сума значень їх складників [49, с. 63].

Сучасна преса найчастіше засвідчує прислівники місця, напрямок (*туди-сюди, хтозна-де, абикуди, невідь-куди, ген-ген, далеко-далеко, близько-близенько, вперед-назад, вусебіч, ліворуч, попереду-позаду, праворуч*), часу (*водночас, повсякчас, минуло річ, торік, споконвіку, давно-предавно, давним-давно, коли-не-коли, учора-позавчора, завтра-післязавтра, зроду-віку, хтозна-коли, насамперед, насамкінець, деколи, коли-небудь, вряди-годи, щодень, щосуботи, щозими*), способу дії (*силоміць, втридорога, втришля, достобіса, власноруч, нашвидкуруч, голіруч, босоніж, мимоїздом, вухом'ятку, мимоволі, самохідь, самотужки, навдивовижу, дуже-дуже, швидко-швидко, ледь-ледь, міцно-міцно, врешті-решт, часто-густо, сяк-так, щосили, більш-менш, тишком-нишком, неждано-негадано, добровільно-примусово, бозна-як*), кількості (*хтозна-скільки, трохи-потроху, анітрохи, аніскільки*) [14, с. 11].

Отож, мові сучасній газетно-журнальній публіцистиці притаманне широке вживання складних прислівників семантично різнорозрядних.

3.4. Специфіка експресивного синтаксису мови газет

Багатство й різноманіття синтаксичних засобів, підпорядкованих емотивній функції мови, досить переконливе. У сучасній українській мові емоційно-експресивне, оцінне ставлення суб'єкта до навколишньої реальності й до судження про неї виявляється у вигляді речень і зворотів найрізноманітнішої будови [42, с. 105]. Зібраний нами матеріал дозволяє в

цілому погодитися з думкою дослідниці Т. Коваль про те, що “До синтаксичних засобів вираження експресії у дискурсі мас-медіа відносимо такі синтаксичні конструкції, за допомогою яких журналіст привертає увагу читача, спонукає до сприйняття і роздумів, висловлює емоційну оцінку актуальних подій суспільно-політичного життя” [30, с. 9].

Однозначно експресивними слід вважати в газетних контекстах різні комунікативні типи речень: питальні, оклично-риторичні, оптативні. Питальні речення у текстах газет особливо виразні, оскільки підсилення контексту питальними займенниками чи частками надає контексту питальної модальності, а порядок слів у такому реченні відповідно такий, що питальні слова майже завжди починають речення з питальною модальністю: *Скільки ж впевненості й сміливості потрібно, щоб зважитися на таке?* (Д, 15.02.2017); *Це викликало серед українців хвилю тривожних запитань і побоювань: чи не залишимося взимку без газу, а головне — без тепла в оселях?* (СВ, 12.11.2019); *Невже олігархія у нас – це назавжди?* (Д, 03.06. 2020); *Наскільки сильно відрізняються ваші витрати на комуналку порівняно з жителями європейських країн?* (УП, 21.03.2017); *Чи є в них резон?* (Д, 03.06. 2020); *Питання номер один: на які потреби пішли ці гроші?* (УМ, 20.01.2015); *Журналістика високого класу, чи не так?* (Д, 28.10. 2014); *Чого б це раптом на об'єкті, котрий, за рішенням ЮНЕСКО, будується незаконно і на якому треба понизити висотність на кілька поверхів, такі зміни?* (Д, 22.10. 2015); *А чи є альтернатива, крім встановлення граничних тарифів, для вирішення цих проблем?* (УП, 10.06.2019). Цілком погоджуємося з думкою дослідниці Т. Коваль, що “Питальні конструкції розкривають емоційно-оцінне значення за допомогою авторизовано-оцінних запитань, не тільки служать міркуванням, питанням, а й підкреслюють потрібну думку, виражають припущення, обурення, осуд, незадоволення, здивування, заперечення” [30, с. 10].

Особливо експресивними видаються контексти з нагромадженням питальних речень: *Що сталося? Чому в нашій країні зникла мода на освіченість?* (СВ, 13.03.2018); *Усе це свідчить про неефективність роботи шкіл. А якщо так, то навіщо вони потрібні? Навіщо їх так багато — аж 22?* (СВ, 23.11.2018); *А от що чекає на нас наступної зими? Чи не заохолодоморить знову? А якщо ні, то за яку ціну? І як це позначиться на кишенях пересічних громадян? Ці запитання поки що залишаються без відповіді* (СВ, 12.11.2019). Подібні контексти привертають увагу читача й збільшують інтригу, а тому таку ампліфікацію можна вважати вдалою, якщо йдеться про журналістський текстовий експеримент. Однак, якщо в наступному контексті відповіді не подаються й питання лишаються риторичними, то, гадаємо, читачі почуватимуться ошуканими, а такі нагромадження неефективні.

Іноді ампліфікація питальних речень є анонсом до розгортання теми журналістської аналітики чи повідомлюваної інформації: *Чому для командної роботи потрібні великі цілі? Як мотивувати співробітників після роботи над складними проєктами? Чому у команді усі мають домовитись один з одним? Як планування допомагає зменшити кількість зірваних дедлайнів? Чому завжди треба мати декілька запасних планів дій? І чому у командній роботі важлива людяність? Про все це у новому епізоді* (УП, 09.11.2019).

Оптативні речення в газетних контекстах останніх років є прикладом того, що використання саме такого типу модальних конструкцій - визначальна риса мови політиків: *Нехай би там депутат Бужанський начепив георгіївську стрічку й агітував за Україну (він же український депутат), щоб путінські вояки забрались геть з українських земель, щоб не вбивали українців* (УМ, 25.09.2019); *Я ні про що не шкодую і нічого не хотів би змінити у своєму минулому, але прожити його ще раз мені б не хотілося* (Д, 10.05.2020); *Хоч обом уже за тридцять і мали б розуміти ступінь ризику вечірньої прогулянки по льоду, безтурботність узяла гору*

(СВ, 05.02.2016); *Напередодні президент Литви Гітанас Науседа заявив, що бажав би мирного діалогу між урядом і протестувальниками в Білорусі* (Д, 31.08.2020); *Я і зараз би сходила послухати. Нехай би співала. Замість лякати нас всіх колапсом в медицині і фантазіями про роботу Ульяни Супрун* (УМ, 03.02.2019).

Такі речення з оптативною модальністю мають переконливо високий ступінь контекстуальної експресії, що сприяє посиленню експресивності всього газетного тексту. Оптативна експресія в текстах аналізованих газет здебільшого опирається на відомі й часто вживані в літературній мові модально марковані засоби, із яких найчастіше трапляються частки *хай*, *нехай* у поєднанні з особовими дієсловами. Частотною є схема утворення оптативності за рахунок дієслів умовного способу та часток *нехай* та *би(б)*, які надають контексту семантики бажання й припущення одночасно: *Він ніколи не ставився до них з усією серйозністю, діяв так, ніби вони не існують, і справді бажав би, щоб так і було* (Д, 17.02.2017); *Мені навіть хотілося бути схожим на цього авантюриста, улюбленця долі й жінок, письменника і політика, Президента, який зумів справді багато зробити для своєї країни* (Д, 11.10.2014).

Нерідко підсилювальну експресивну функцію в таких реченнях виконують різні стилістичні інтенсифікатори *саме так*, *такий*, *справді*: *Саме так сказав би УЄФА* (СВ, 14.07.2020); *Або, з іншого боку, навпаки — якби все було саме так і нами справді керували би найсильніші й найрозумніші, то може це все-таки було б не найгіршим державним утворенням* (Д, 24.02 2016); *І саме на ньому я хотів би зупинитись і пояснити, в чому критична різниця між ними в контексті наслідків для країни* (Д, 23.11.2019); *Я б у фермери й справді пішов* (СВ, 29.03.2019).

У газетних текстах 2014-2020 років досить часто вживаються окличні речення, які своїм змістом пов'язані не з безпосередньою дійсністю, а з враженням журналістів від неї. Експресивність окличних газетних речень цілком прозора й доказова хоча б з огляду на ці контексти: *Перерахувати*

зараз усіх улюблених письменників ... кави не вистачить! (Д, 15.02. 2017); *Днями інформаційний простір розірвала неочікувана новина: російський «Газпром» офіційно відмовився постачати газ в Україну напряму, доки Україна не відмовиться від своїх перемог у міжнародних арбітражах!* (СВ, 12.11.2019); *Так, журнал The Economist прогнозує, що нинішнього року світовий ринок автомобілів зросте на 3%, а електрокарів та машин із гібридними двигунами — у 15 разів!* (УМ 25.01.2017); *Тож на винесене у заголовок запитання можна сміливо відповісти: «Ні!»* (СВ, 12.11.2019); *Про повноцінний ямковий ремонт автошляхів територіального значення можна забути!* (СВ, 20.08.2019); *Тож не марнуйте наші сили, нерви і кошти, панове законодавці, зосередьтеся на справах справді державних!* (СВ, 11.06.2019). Окличність таких речень, крім експресивної, найчастіше має й додаткову конотацію привернення уваги. Тим часом ми майже не натрапляли на спонукально-наказовий експресивний вид окличних речень, який був властивий журналістиці тоталітарної доби. А це очевидний факт того, що зі зміною соціальної формації змінився й стиль журналістських дописів.

Впадає в око й те, як неоднаково вживають окличні речення й відповідний тип експресивності журналісти різних газет. Наприклад, найбільше окличних речень у текстах і заголовках газети «Сільські вісті», у рази менше їх в інших обстежених текстах і заголовках газет (Діаграма 1).

У випадку зі вживання окличних речень як специфічного експресивно-комунікативного вияву газетного дискурсу цілком солідаризуємося з таким узагальненням: “Окличні речення в газетному мовленні реалізують емотивно-експресивну функцію мови, передають емоційне ставлення автора до зображуваної ним події чи особи, відтворюють оцінку (презирство, іронію, жаль, віру, замилювання)” [30, с. 10].

Уживання експресивно-модальних типів речень у газетних текстах і заголовках чи не найбільш переконливий, показовий та текстуально

ефективний синтаксично-стилістичний прийом. До того ж журналісти хоч і не зловживають комунікативними типами речень, але й вповні використовують їх експресивні спроможності. Особливо впадають в око контексти, де спостерігається нагромадження кількох типів експресивно-модальних речень: *Надзвичайний випадок? Якби ж то!* (СВ, 13.03.2018); *Перше: куди щезли золотовалютні резерви держави? Нині вони становлять 7,5 млрд. доларів. Це практично нуль: цих коштів не вистачить ні на що!* (УМ, 20.01.2015); *Думаєте, що у вас проблеми з продуктивністю? Усе пізнається у порівнянні!* (УП, 09.11.2019). Тому цілком можна висновкувати, що синтаксична експресія моделюється журналістами й редакторами на основі утрадиційнених синтаксичних засобів, із яких частовживаними є модальні типи речень.

У текстах газет 2014-2020 років помітне місце займають повтори. Текстотвірна роль повтору експресивно проявляється як цілеспрямоване відхилення від нейтральної синтаксичної норми, для якої досить однократного вживання слова. Повтори передають значну додаткову інформацію емоційності, експресивності й стилізації і, крім того, часто служать важливим засобом зв'язку між реченнями: *А хто в молодості не робив помилок? Можливо, й сьогодні її зробимо, але це право людей* (ГПУ, 23.04.2019); *Коротка лава запасних – це про **Зе!**уряд, **Зе!**Раду. А зараз вони знову бідкаються: **відсутні кадри** для висунення у мери. **Відсутні кадри** для створення якісних команд депутатів місцевих рад* (УП, 06.07.2020); *Пробачала, бо на військову пенсію можна було **жити** — **не тужити*** (ГПУ, 01.10.2020); *Ми **віримо** обіцянкам політиків, **віримо** всьому, що розповідають з екранів телевізорів, часто не **перевіряючи** відповідну інформацію* (УП, 21.04.2019).

Нерідко повтори в текстах газет сприяють максимальному нагнітання теми: *А чому я мушу **розмовляти українською**? Я маю право на мою **російську**". Таке "право **розмовляти російською**" є евфемізмом для відмови від **української**. Це право не **розмовляти українською**, не слухати*

української, не вживати української, максимально абстрагуватися від українського світу (ГПУ, 19.06.2019).

Повтор тематично близьких або однакових слів активізує сприйняття читача й реалізує естетичні принципи автора, що добре видно з таких контекстів: *«Сільські вісті» за свою 95-річну історію не раз переживали непевні часи. Переживемо і нинішні, виконуючи головне своє завдання — нести у маси слово Правди* (СВ, 05.04.2016); *У першій чоті були найвищі та найстарші, а ми в другій чоті були децю нижчі, молодші, але найголосніші. Ми були грудьми сотні, бо співали, – розповідав пізніше він в інтерв'ю газеті "Діло". – Який крок ми тримали, такий мусіли всі тримати"* (ГПУ, 21.09.2017).

Зафіксовані повтори у текстах газет можна ранжувати на лексичні та синтаксичні. Серед лексичних повторів ми виділили дві групи: а) лексичні повтори, які використовуються з метою підсилення риси чи ознаки; б) лексичні повтори, які мають посилювальне значення. До першої групи відносимо повтори, утворені дублюванням початкової форми прикметника, наприклад: *Такою ж може бути тільки добра-добра людська душа* (СВ, 01.05.2014).

Найвищий ступінь вияву ознаки передає повтор, другим компонентом якого є прикметники з префіксом –пре. Наприклад: *А таки зібрався чесний-пречесний політичний бомонд* (Д, 13.07.2017).

Повтори іншого типу, що мають посилювальну семантику, складають тавтологічне повторення прислівників і підсилюють значення дії чи стану. Наприклад: *Усе дуже сучасно, дуже класно. Було мало часу, і зробити все інакше було, напевно, дуже тяжко* (Д, 26.08.2020); *Вреїтті-реїтт успішний керівник має бути професіоналом у своїй справі* (УП, 06.07.2020); *Я ледве не впав; власне, оте «ледве» уможливило те, що нині ви читаєте цю колонку: не втримай я рівновагу, то впав би точнісінько під колеса*

автомобіля, що якраз цієї миті проїздив поруч буквально за кілька сантиметрів. *«Ледве»*, звісно, не рахується (Д, 20.01.2017).

Важливим є те, що всі лексичні повтори є контактним. Найчастіше повторюються форми того ж слова. Хоча можуть повторюватися й різнокореневі слова, пов'язані синонімічними відношеннями. Наприклад: *Й почав він її просити-благати, щоб змилосердилася вона над ним та забрала б до себе в Німеччину, з цього тяжко й трудного українського життя* (ГПУ, 12.05.2017).

Окрім лексичних повторів у газетних текстах зафіксовані й синтаксичні повтори. Синтаксичний повтор створюється за допомогою кількарязового вживання синтаксем, словосполучень, речень або їх частин. За допомогою таких повторюваних одиниць у тексті відбувається нагнітання експресивності. Зафіксовані синтаксичні повтори у газетних текстах переважно анафоричні та двократні. Наприклад: *Відродження Української церкви* — це, фактично, сповідь, відверте безкомпромісне свідчення про **народження**, становлення, розквіт та, нарешті, знищення Української Автокефальної Православної Церкви її фундатора й очільника Василя Липківського (Д, 11.07.2019); *Я багато **цинізму** бачила в цій Раді, але такого **цинізму**, чесно скажу, не бачила ще ні разу. Я побачила банального **піарищика і циніка**, який на всьому святому вміє тільки **піаритись**...* (УП, 20.10.2020); *Витягнувши з піхов меча він, **граючи**, підняв його на Данилового слугу, а той, **граючи**, схопив щита.* (Д, 15.12.2016).

Отже, головними функціями повтору в текстах газет є такі:
 1) посилення виразності; 2) послідовність передачі інформації;
 3) висловлювання багатократності; 4) нагнітання.

До синтаксичних засобів увиразнення публіцистичного мовлення газетного тексту належать яскраві приклади звертань: *"Де ваша*

інвестиційна няня? Зеленський, де няня?.. Зеленський, допоможи", – гукають вони (УП, 29.05.2020); Пане Гройсман, на вихід! (СВ, 07.03.2017); Шановна громадо, дорогі співвітчизники! Дякую вам за разом пережиті спогади про болючу пам'ять Голодомору під час проведення інформаційної акції (Д, 26.11.2019). Такі ускладнювальні структури елементарного речення виявляють потужні емоційно-експресивні інтенції, ілюструють прагнення журналіста зменшити дистанцію між собою і читачем.

Роль звертань у контексті газетного допису дуже вагома, і форми їх – різноманітні. Взагалі звертання є одним з головних складників лінгвістичної організації газетного тексту. Усі звертання, віднайдені в аналізованих текстах, можна поділити на три групи: а) нейтральні звертання; б) офіційні звертання; в) звертання зі вказівкою на оцінку особи. Експресивність усіх газетних звертань залежить від виконуваних функцій: апелятивна (власне звертання) й оцінно-характеризувальна (власне експресивна). Кількісно переважають звертання з апелятивною функцією, емоції журналістів-дописувачів у звертаннях виказують вкрай рідко.

Перша група апелятивних нейтральних звертань є невеликою й нечастотною, але її варто виділити серед усього різноманіття звертань. Здебільшого це звертання до осіб, виражені формою іменника у кличному відмінку. Наприклад: *Пане Тищенко, у мене тут пропозиція поліпшення благоустрою на вулиці Льва Толстого (ГПУ, 21.06.2020); - Що ви хочете, пані? — питає ввічлива жіночка за офісним склом Пенсійного фонду (Д, 26.05.2016); Я шокований в першу чергу від того, що якщо ви говорите про Революцію гідності, пані Наталю, не можна в студію запрошувати українофобів і корупціонерів (ГПУ, 17.09.2017).* Такі звертання знаходяться переважно в середині й кінці речення, що є типовим для розмовного мовлення.

Наступна група зафіксованих звертань у текстах газет – це апелятивні офіційні звертання, які журналіст вплітає у мову газетного тексту, наділяючи у такий спосіб рис ввічливості, шанобливого ставлення всьому контексту: *"Шановний пане Міністре, негайно спростуйте цю заяву або подайте у відставку"*, – звернувся депутата до нового міністра оборони (ГПУ, 11.03.2020). *Друзі, колеги, не пропустіть унікальну можливість провести Літо в редакції «Дня»!* (Д, 27.05.2016); *Тому звертаємось до Вас, пане Президенте, як до гаранта Конституції, гаранта наших прав, гаранта економічної безпеки країни: зупиніть пана Ситника, якій перейшов межу здорового глузду в сліпому бажанні помсти* (ГПУ, 28.02.2020). Такого типу звертань найбільше в обстежених текстах газет (Діаграма 2). Ідентифікувально-апелятивні типи звертань виконують водночас дві функції: номінативну й вокативно-апелятивну, тобто функцію привернення уваги.

Обов'язковими компонентом офіційних ідентифікувально-апелятивних звертань є слова-регулятиви : *пане, панство, громадо, брате*. Наприклад: *Дякуємо, пане полковнику* (СВ, 13.11.2019); *Люди вигукують, "Громадо, вставай!"* (УП, 29.05.2020); *Почуйте селян, пане Президенте!* (СВ, 30.12.2015); *"Українська громадо! Ми бачимо, як у суспільстві шириться, наче пошесть, захоплення сумнівним претендентом на роль Верховного Головнокомандувача ЗСУ"*, – йдеться у зверненні (УП, 03.04.2029). Функції означень при словах-регулятивах в українському мововжитку за традицією виконують прикметники. Утім у проаналізованих газетах найбільш уживаний прикметник *шановний*. Наприклад: *"Слава Україні, шановне панство!"* – вітаються (ГПУ, 10.06.2014); *Я відвів її вбік і кажу: "Шановна, ви не туди попали. Їдьте до свого Тамбова чи Магадана без чемодана"* (Д, 11.06.2016); *Шановне багатостраждальне селянство. Наші сподівання на нову владу в плані захисту села виявилися марними*

(ГПУ, 20.09.2019); *Шановний добродію, я вас прошу, ви безпардонно прийшли й сіли, добре, що не на коліна, — каже Кендзьор та перебирається на сусідню лаву* (ГПУ, 10.06.2016);

Оцінно-характеризувальну (власне експресивну) функцію газетні звертання виконують вкрай рідко. Можливо тому, що у власне звертаннях емоційність малопоказова, а експресивну функцію перебирає на себе супровідний прикметник, як у цьому показовому прикладі: *Присутній у залі політв'язень радянських концтаборів Степан Хмара вигукнув: «Нешановні судді, вам прийдеться знімати мантії!»* (Д, 06.02.2016).

До цієї групи ми віднесли звертання із суб'єктивною оцінкою особи, найчастіше позитивною. У ролі таких звертань виступають розмовні, просторічні іменники у кличному відмінку. Наприклад: *"Друзе Вишня, бери казан та з другом Дубом сходить до річки наберіть води"*, – каже командир рюю, звертаючись до двох козачат (ГПУ, 10.06.2014).

Отже, експресія газетного звертання виражається не тільки семантикою, а й граматично (синтаксичною структурою). Власне звертання й оцінно-характеризувальне звертання – мовно-стилістичне явище, що увиразнює журналістську комунікацію і є одним із засобів створення експресивності в текстах газет. Представлення функційних типів звертань у газетних текстах представлено в діаграмі 2.

В обстежених газетних текстах є такі контекстуально-експресивні актуалізатори, які дозволяють лаконічно висловити журналісту ставлення до описуваного, дають загальну оцінку інформації, а також вказують на джерело повідомлення, зв'язок з контекстом. Йдеться про вставні слова. Значення експресивності в таких текстових одиницях – максимальне, оскільки вставні слова відповідають за актуалізацію, виділення важливих, із точки зору автора, елементів висловлювання, що є релевантним для мови газети, до того ж, як показав аналіз текстів газет, на виконання цієї функції, здебільшого впливає семантика вставних одиниць, а не їх структура.

В українському мовознавстві деталізувала комунікативно-прагматичні функції та стилістичні вияви вставних одиниць у сучасному українському газетному мовленні І. Завальнюк, яка зауважила “Найактивніше на шпальтах сучасних українських газет функціонують вставні одиниці, що вказують на джерело повідомлення: на мою думку, на думку (чию?), за словами..., як то кажуть, мовляв, як свідчить, як повідомили...та ін. Їхня різноманітність і поширеність у пресі сьогодні вражає, проте не всі вони цікаві чи то в структурному, чи кількісному, чи функціонально-стилістичному плані” [20, с. 17].

Зокрема встановлено можливість вставних одиниць виконувати модально-детермінувальну (співвіднесення зі змістом всього висловлювання) функцію, або ж модально-актуалізувальну.

У текстах всеукраїнських газет 2014-2020 років нечасто вживаються вставні одиниці, які дозволяють передати емоційну оцінку повідомлюваного: *На щастя, ніхто з місцевих мешканців не постраждав* (СВ, 27.03.2018); *На жаль, бачимо результати святкувань 4 липня, відпусток, інших масових заходів* (ГПУ, 26.07.2020).

Але найчастіше усе ж у текстах газет уживаються вставні одиниці, які виражають оцінку ступеня реальності, вірогідності повідомлюваного: *Вочевидь, нові завдання зумовлюють необхідність структурних змін ІПП* (Д, 28.03.2014); *Що, зрештою, відбувається?* (СВ, 02.02.2018); *Однак у нашій свідомості він ще довго відгукуватиметься тою біфуркаційною точкою, що, здавалося б, змінила все раз і назавжди. Здавалося, що країна не зможе жити, так як вона жила до того* (Д, 27. 04. 2014); *На їх думку, це "негативно вплине на стабільну роботу енергетичного комплексу країни, що відразу позначиться на всіх інших галузях"* (Д, 28.01.2014); *І справді, іноземні експерти, які займаються Росією, живуть надією на те, що світ залишився тим самим, що все, що відбувається, — це так...* (Д, 24.04.2015).

Аналіз дозволив визначити роль вставних одиниць в організації газетного тексту, зокрема, участь у формуванні абзаців та фраз, як

початкових, так і внутрішніх. Тут також першочергову роль грає індивідуальна семантична характеристика вставних одиниць. Помічено, що досить обмежена кількість таких одиниць здатна виступати в позиції зачину початкових абзаців. Не встановлені в такій позиції емоційно-оцінні вставні слова. Тим часом частотні ті, які можна назвати контактовстановлювальними, або тими, що вказують на зв'язок думок, послідовність викладу інформації автором: *По-перше, ІНП має керуватися спеціальним законом....По-друге, треба передбачити процедурні механізми, які забезпечать стабільність керівних органів ІНП та реалізованої ним національної політики пам'яті* (Д, 28.03.2014); *Наприклад, українські політики і можновладці інколи використовують термін «реінтеграція» замість деокупація чи звільнення* (Д, 11.05.2016).

Однією з особливостей публіцистичного стилю є використання вставлених конструкцій. Зібраний матеріал дослідження демонструє показовий факт: у різних публіцистичних контекстах вставлені конструкції виконують свої, чітко диференційовані функції. Зокрема це функції уточнення, пояснювально-ситуативного зауваження, відсилання до якихось фактів, вираження авторської оцінки.

Результати аналізу довели, що найчастіше в газетних текстах уживаються вставлені конструкції з функцією уточнення й функцією пояснення.

Вставлені конструкції з функцією уточнення найчастіше доповнюють попередню інформацію та сприяють максимальній інформативності: *Найбільше коштів спрямовується на захист країни (на 14,5% більше порівняно з торішнім показником)* (СВ, 23.09.2016); *Проте, за словами колишнього міністра енергетики (ім'я не оприлюднюємо), це все одно, що забрати шматок м'яса з клітки тигра* (Д, 28.01.2014); *Затримання, арешт чи викрадення людини, вчинене представником держави (в тому числі й іноземної), з подальшою відмовою визнати факт таких дій караються позбавленням волі на термін від 3 до 5 років* (СВ, 13.02.2018); *Алберсберг*

вказав, що в Харкові залишається невелика команда експертів (12-14 чоловік) з необхідним обладнанням (УП, 09.08.2014).

Вставлені конструкції з функцією пояснювально-ситуативного зауваження також частотні в текстах обстежених газет. Такі конструкції вживаються тоді, коли автору необхідно пояснити будь-яке висловлювання, яке, як йому здається, може бути не зовсім зрозумілим читачеві. Тобто такого типу вставлені конструкції з функцією пояснення в цілому служать саме для читача — полегшують йому процес сприйняття змісту висловлення.: *Водохресні морози — до 20 градусів — прийшли на зміну теплій погоді і відразу ж нагадали про енергетичний колапс* (Д, 28.01.2014); *Йдеться про перші ПТРК типу 9К114 «Штурм-С» (самохідний протитанковий ракетний комплекс)* (СВ, 17.07.2018); *Він також додав, що Генпрокуратура займеться бенефіціаром (вигодонабувачем) цієї компанії, як тільки Кіпр повідомить українським правоохоронцям ім'я цієї людини* (СВ, 23.09.2016); *Призначив зустріч Іллі Понамарьову (колиній депутат Держдуми РФ), — каже генеральний прокурор 52-річний Юрій Луценко на брифінгу 23 березня* (ГПУ, 28.03.2018).

Вставлені конструкції з функцією відсилання до якихось фактів уживаються тоді, коли журналіст дає ту чи ту необхідну, з точки зору автора, довідкову інформацію. Наприклад: *На саміті НАТО (відбувся 11–12 липня в Брюсселі. — ГПУ) Трамп казав, що питання "Північного потоку-2" є політичним і безпековим* (ГПУ, 20.07.2018); *Придбання цього вугілля є злочином, передбаченим ст. 209 кримінального кодексу України (легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом)* (УП, 21.03.17); *Загальний зовнішній борг України складається із зовнішнього державного боргу (це те, що уряд бере в борг від імені народу України), зовнішнього боргу банківського сектору і приватного бізнесу* (СВ, 23.09.2016); *"Люди розбирають намети навколо Стели (Незалежності на Майдані)", - додав він.* (УП, 09.08.2014); *Слідом за Бісмарком (перший райхсканцлер Німецької імперії. За реальну політику та сильне урядування отримав прізвисько "залізний канцлер". Його*

вважають національним героєм Німеччини. Помер у 1898 році.) вважаю, що нам потрібні свої священики, лікарі, вчителі. Інакше можемо втратити державу (ГПУ, 21.03.2017). За допомогою такого типу всталених конструкцій автор прагне обґрунтувати об'єктивність своїх тверджень, домагається реалізації такої найважливішої стильової риси газетного мовлення, як фактологічність.

Вставлені конструкції, що містять оцінку автора про висловлене в реченні також не рідкісні в текстах сучасних газетних дописів: *І Київ за наполяганням Москви має добровільно відмовитися від таких грошей тільки для того, щоб «Газпром» погодився розглядати питання укладання нового газового контракту (чи зашморгу?). Чи не забагато буде, панове?* (СВ, 12.11.2019); *Хочемо абсолютної певності у водіях — давайте замінимо їх на штучний інтелект (це станеться, і досить скоро)* (УП, 19.04.19); *А проте еліта елітою, а в країні демократичній (сатана нашіптує мені: непобедімого ідіотизму) — ми знаємо, що рушійною силою є народ* (УМ, 10.04.2019); *Хех! Як каже один мій знайомий: «Повбивав би гадів!» (вибачте)* (СВ, 17.07.2018); *Як немає — що, можливо, ще важливіше — колишніх вдач і звичаїв, що регулювали відносини між державами* (Д, 24.04.20015).

За допомогою подібних вставлених конструкцій автор дає власну оціночну характеристику того, про що повідомляє. Саме такого типу конструкції більше від інших пов'язані з висловленням емоційності журналіста, оскільки передають його емоції й почуття щодо висловленого.

Співвідношення вставлених конструкцій із різними експресивними функціями представлено в діаграмі 3.

ВИСНОВКИ

Останніми роками лінгвісти усвідомлюють, що український друкований простір, як і телевізійний та Інтернет-простір, є впливовими(якщо не формувальними) галузями функціонування мови, у яких апробуються нові й відшліфовуються вже відомі мовні факти. У межах українськомовних газет уже сформувалася мовна парадигма, яка є маркером сучасної ужиткової моди на мовні явища.

У газетних текстах останнього десятиліття до основних дієвих засобів експресивізації на словотвірному рівні належать запозичені префіксоїди та суфіксоїди, які є формантами у сучасних новотворах: *квazіреспубліка, псевдовибори, псевдоорган, кібервояк, деолігархізація*. Такі неолексеми створюють сучасному читачеві, якого не обійшла глобалізація, зрозумілий контекст. Високою частотністю позначені вживання дериватів із незмінюваними іншомовними компонентами арт-, бізнес-, бліц-, брейн-, віце-, експрес-, медіа-, шоу- для номінування процесів, осіб, задіяних у різних сферах діяльності: *бліц-кредит, гей-клуб, таймаут, бізнес-клімат, бізнес-діалог*. Значно рідше у текстах газет трапляються демінутивні й аугментативні суфікси.

Продуктивним засобом експресивізації газетних текстів є осново- і словоскладання (*словотеча, тушкопад, цінозамилування, світлолюдотворення, узападнення, нарцисоуражений*). Завдяки вдалим поєднанням несумісних у семантичному відношенні компонентів, встановлюються нові зв'язки між явищами і поняттями, що своєю незвичайністю й образністю викликають появу нових асоціацій, акцентуючи на собі увагу читача. Такі утворення є носіями завуальованих значень, вони не лишаються непоміченими, оскільки несуть особливу інформативну інформацію, виступають основою для розвитку стилістики контексту.

Українські журналісти активно послуговуються специфікою українських і запозичених іменників. Особливо слід виділити випадки

уживання роду при називанні осіб жіночої статі, що не мають паралельних відповідників чоловічого роду: *шукачка, наркокур'єрка, квітникарка, нашоукраїнка, порошенківка*.

З негативною настановою в українській газетній періодиці вживають іменники зі значенням жіночої статі, що мають суфікс *-ис(-а)* і несуть негативний відтінок (*директриса, інспектриса, френдеса*).

У писемній журналістській комунікації часто функціують ненормативні для літературної форми дієслова: *фітькати, хвиськати, тринькати, циндрити, доїти (гроші)*. Узагалі спостерігаємо в мові української періодики збільшення дієслів, що означають грошові розрахунки різного характеру (обміну, зберігання, витрачання, виділення, підрахунку тощо).

З-поміж інших частин мови у мові української преси особливо помітні прислівники, а з них – складні: *попереду-позаду, праворуч, завтра-післязавтра, втридорога, мимоїздом, всухом'ятку, самохідь, самотужки, навдивовижу, добровільно-примусово*. Прислівниковим юстапозитам властиве повторення тих самих слів, що надає контексту візуальної й семантичної переконливості: *Зрештою, тіло можна закопати **глибоко-глибоко***.

Якщо на словотвірному-морфологічному рівнях сучасні журналісти послуговуються апробованими експресивними засобами та експериментують із ними при створенні неологізмів (*карантинка, перекарантинити, передистанціювання, карантинобісся, коронакриза, карантиносесія, коронапошесть, коронапереворот, коронопіца, короновинос (мозку), карантікули, ковідолог, ковідкаковігісти, ZOOMні дні* - це тільки показові приклади неології останніх десяти місяців), то на синтаксичному рівні сучасні газетні дописи усе ж залишаються в межах уже апробованих і описаних експресивних синтаксичних засобів, які найчастіше виконують подвійну функцію – експресивну й оцінно-виражальну, тобто містять недвозначну оцінку автора-журналіста.

Синтаксична експресія моделюється журналістами й редакторами на основі утрадиційнених синтаксичних засобів, із яких частовживаними є модальні типи речень - окличні, питально-риторичні, оптативні. А також ускладнювальні структури елементарного речення, найчастіше звертання, повтор, вставні й уставлені конструкції. Тобто на рівні синтаксису сучасні журналісти майже не експериментують, покладаючись на апробовані часом, але експресивно дієві засоби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ангерчік Є. Д. Експресивно забарвлена лексика як елемент розмовно-побутового стилю в українсько-англійському перекладі (на матеріалі твору О. Гончара «Собор»). *Наукові записки. Серія Філологічна*. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». Вип. 25. 2012. С. 5–7.
2. Бойко Н. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : монографія. Ніжин : ТОВ Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. 552 с.
3. Бойко Н. І. Типи лексичної експресивності в українській літературній мові. *Мовознавство*. 2002. № 2–3. С. 10–23.
4. Бондаренко Т. Порушення лексичних норм української мови (на матеріалі друкованих ЗМІ). *Мова у слов'янському культурному просторі: тези доповідей та повідомлень Міжнародної наукової конференції*, м. Умань, 22-23 травня 2002 р. Умань : Графіка, 2002. С. 52–54.
5. Бондаренко Т. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Київ, 2003. 18 с.
6. Боярська Л. Мовні помилки на сторінках ЗМІ (дослідження-моніторинг). URL: http://journalib.univ.kiev.ua/Movni_pom_na_st_zmi.pdf.
7. Волкогон Н. Л. Іспаномовний рекламний текст і його відтворення українською мовою : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2002. 19 с.
8. Волкун В. М. Языковая метафора в художественной речи. Природа вторичной номинации. Москва : Издательство МГУ, 1986. С. 140–148.
9. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : Наука, 1981. 139 с.

10. Гладкова Р. Я. Виразальні можливості різнорівневих мовних одиниць у художніх творах К. Г. Паустовського : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Дніпропетровськ, 2001. 20 с.
11. Голованова Е. И. Теоретические аспекты интерпретации термина как языкового знака. *Лексикология. Терминоведение. Стилистика* : сб. науч. тр. (посвящ. юбилею В. М. Лейчика). Рязань, 2003. С. 73–79.
12. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Київ : КММ, 2014. 124 с.
13. Грицина В. І. Структура речень публіцистичного стилю : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2002. 18 с.
14. Гуслиста Л. А. Негативная этическая оценка в контексте осуждения (на материале современной публицистики) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.02. Харків, 2002. 20 с.
15. Дацишин Х. Метафорична комунікація в політичному тексті : за і проти. *Актуальні питання журналістики* : збірник наукових праць. Ужгородський національний університет. Ужгород, 2001. С. 438 – 442.
16. Денисова С. П. Інтертекстеми в сучасному газетному тексті. *Вісник Київського міжнародного університету* : зб. наук. ст. Випуск 3 : Журналістика. Київ : КМУ, 2004. С. 160–174.
17. Добросклонская Т. Вопросы изучения медиатекстов: Опыт исследования современной английской медиаречи. Москва : УРСС Эдиториал, 2005. 288 с.
18. Дудик П. С. Стилїстика української мови. Київ : ВЦ «Академія», 2005. 368 с.
19. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття : функціональний і прагмалінгвістичний аспекти : монографія. Вінниця : Нова Книга, 2009. 400 с.
20. Завальнюк І. Я. Комунікативно-прагматичні функції та стилістичні вияви вставних одиниць у сучасному українському газетному мовленні. *Українська мова*. 2009, № 1. С.15–32.

21. Загнітко А. П. Сучасний політичний газетний текст : типологічні вияви й особливості синтаксису. *Наукові записки АН ВШ України*. Том 2. Дніпропетровськ, 2007. С. 54–56.
22. Зяблова О. А. Принципы исследования языка для специальных целей : на примере языка экономики : дисс. ... д-ра филол. наук: 10.05.19. Москва, 2005. 314 с.
23. Івкова Н. М. Фігури експресивного синтаксису в сучасній публіцистичній літературі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2007. 20 с.
24. Ідзьо М. Стилiстичні засоби експресивізації (на матеріалі текстів сучасних польських ЗМІ). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: «Філологія»*. 2014. Вип. 44. С. 107–109.
25. Капелюшний А. Росіянізми в телевізійному мовленні і в газетному тексті. *Телевізійна й радіожурналістика* : зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002. С. 29–36.
26. Капелюшний А. Типологія журналістських помилок. Львів : ПАІС, 2000. 68 с.
27. Карпіловська Є. Норма в сучасному українському словотворенні: зразок і реальність. *Культура слова*. 2011. № 74. С. 43–51.
28. Кислюк Л. Сучасна словотвірна норма української мови: мовна практика та кодифікація. *Українська мова*. 2012. № 1. С. 52–66.
29. Коваленко Б. О. Стилiстично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 18 с.
30. Коваль Т. Засоби експресивізації українського газетного тексту початку ХХІ ст. : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2011. 18 с.
31. Кондратенко Н. В. Український політичний текст : текстуалізація реальності : монографія. Одеса : Чорномор'я, 2007. 156 с.

32. Коновець С. П. Комунікативно-прагматичні особливості актуалізації фразеологізмів у тексті сучасної преси (за матеріалами іспанських періодичних видань) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2002. 18 с.
33. Космеда Т., Халіман О. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. *Грамматика оцінки. Граматичні ігри (теоретичне осмислення дискурсивної практики)*. Дрогобич : Коло, 2013. С. 125–140.
34. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі. Київ : Логос, 2010. 303 с.
35. Кочукова Н. І. Експресивно-виражальні можливості трансформованих стійких сполучень слів (на матеріалі української преси кінця ХХ початку ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10. 02. 01. Київ, 2004. 20 с.
36. Кочукова Н. І. Трансформовані словосполучення в мові української преси. На матеріалі української преси кінця ХХ початку ХХІ ст. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2005. 165 с.
37. Кубрякова Е. С. Язык и знание. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 503 с.
38. Кудашев И. И. Место переводных терминологических словарей в универсальной классификации словарей. *Лексика и лексикография*: сб. науч. тр. Вып. 14. Москва, 2003. С. 92–103.
39. Куклева П. П. До питання про поняття і класифікацію неповних речень. *Питання українського мовознавства*. Львів, 1960. С.178-184.
40. Кульбабська О. В. Стилiстичнi характеристики заголовка як прагматичного знака журналістського тексту. *Актуальні проблеми синтаксису* : матеріали міжнародної наукової конференції. Чернівці : Рута, 2006. С. 298–303.
41. Лейчик В. М. Терминоведение : предмет, методы, структура. Москва: УРСС Эдиториал, 2007. 256 с.

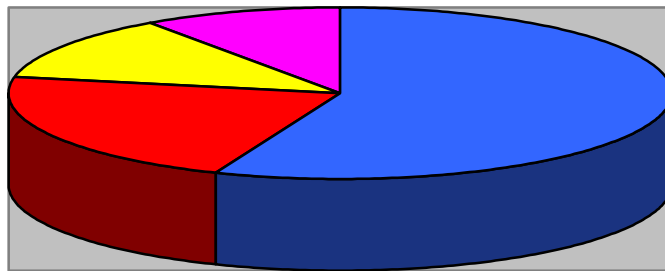
42. Мариненко І. Види граматичних і пунктуаційних помилок на сторінках журналу «Український тиждень». *Стиль і текст: науковий збірник*. Київ, 2011. Вип. 12. С.104–114.
43. Мариненко І. О. Граматичні анормативи в текстах сучасної політичної реклами. *Стиль і текст : наук. зб.* 2013. Вип. 14. С. 81– 92.
44. Мартине А. Основы общей лингвистики. *Новое в лингвистике*. Москва : Изд-во иностранной литературы, 1963. Вып. 3. С. 366–566.
45. Маслова В. Лингвистический анализ текста. Москва : Издательство Юрайт, 2018. 201 с.
46. Мислива-Бунько І. Я. Складні слова в мові сучасної української преси : структура та стилістичні функції : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2014. 276 с.
47. Мітрохіна Л. М. Анормативні явища сучасної української мови в ЗМІ (на рівні граматики). *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2011. Т. 24 (63). № 2. С. 438–442.
48. Мустафаєва К. В. Використання мовних ресурсів для створення мовної експресії у заголовках (на матеріалі англомовної та німецькомовної преси). *Вісник Житомирського університету імені Івана Франка*. 2004. № 17. С. 192–194.
49. Озерова Н. Г. Сучасні тенденції в розвитку газетного публіцистичного стилю. *Вісник Ізмаїльського педагогічного інституту*. 2000. Вип. 9. С. 63–68.
50. Пономарів О. Д. Українське слово для всіх і для кожного. Київ : Либідь, 2013. 360 с.
51. Радзиевская Т. В. К характеристике современного газетного текста в Украине. *Русский язык и литература в учебных заведениях*. 2000. № 3. С. 10–15.

52. Стилїстика української мови : навчально-методичний посїбник. Кам'янець Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. 172 с.
53. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: Терминологическая деятельность. Москва : Эдиториал, 2005. 256 с.
54. Тараненко О. О. Актуалїзованї моделї в системї словотворення сучасної української мови (кїнець ХХ–ХХІ ст.) : монографїя. Київ : Видавничий дїм Дмитра Бураго, 2015. 248 с.
55. Тирон О. Психологїчні теорїї, що пояснюють виникнення помилок в їншомовному мовленнї. *Психолїнгвїстика*. 2017. Вип. 22 (1). С. 197–207.
56. Томїленко Л. М. Екстралїнгвальнї чинники як наслїдок виникнення нової суспїльно-полїтичної лексики. *Мовознавство*. 2014. № 1. С. 58–61.
57. Чабаненко В. Вибранї працї з мовознавства. Запорїжжя : Днїпровський металург, 2007. 505 с.
58. Чабаненко В. Стилїстика експресивних засобїв української мови. Ч. I. Запорїжжя : Вид-до ЗДУ, 1992. 216 с.
59. Шаповалова Г. Інновацїйнї процеси в сучасному медїатекстї (функцїонально-лїнгвїстичнї аспекти) : автореф. дис. ... канд. фїлол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 20 с.
60. Blood R. *The Weblog Handbook: Practical Advice on Creating and Maintaining Your Blog*. Cambridge, Mass.: Perseus Publishing, 2002. 318 p.
61. Bondarenko T. Porushennja leksychnykh norm ukrajinsjkoji movy (na materialї drukovanykh ZMi). *Mova u sloviansjkomu kuljturnomu prostori: tezy dopovidej ta povidomlenj Mizhnarodnoji naukovoji konferenciji*. Umanj : Ghrafika, 2002. S. 52–54.
62. Herring S.C. , Scheidt L. A. , Bonus S., Wright E. Bridging the gap: a genre analysis of weblogs. *The 37th Annual Hawaii International Conference*. Hawaii: System Sciences, 2004. P. 101–111.

63. Jespersen O. Expressive Language. *Style in Language*. Cambridge, 1960. P. 109–144.
64. Krishnamurthy S. The Multidimensionality of Blog Conversations: The Virtual Enactment of September 11. *AOIR Internet Research 3.0: Net/Work/Theory*. Maastricht, The Netherlands. October 13-16, 2002. P. 6-7.

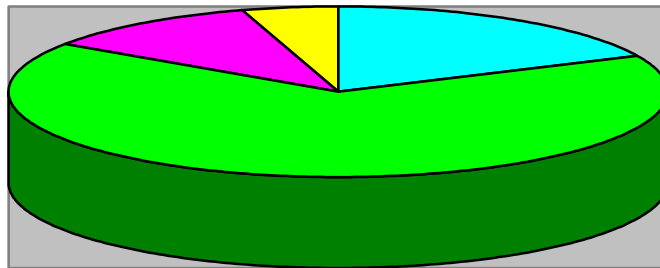
ДОДАТКИ**ДОДАТОК А****Діаграма 1**

Співвідношення окличних речень у текстах і заголовках газет



Діаграма 2

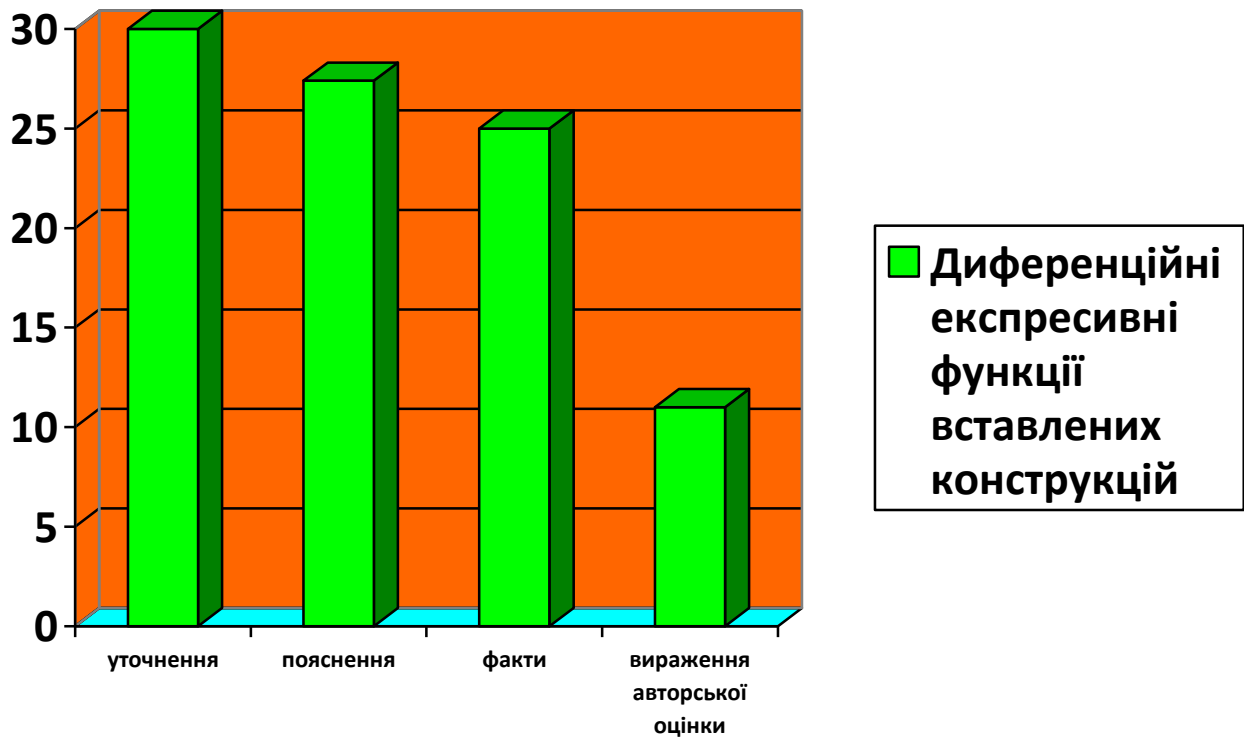
Співвідношення функційних типів звертань у газетних текстах



- Апелятивні нейтральні звертання
- Апелятивні офіційні звертання
- Апелятивні офіційні звертання з регулятивами
- Власне експресивні звертання

ДОДАТОК В

Діаграма 3
Співвідношення вставлених конструкцій із різними
експресивними функціями



**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, *Фокіна Марина Леонідівна*, студентка 2 курсу заочної форми навчання філологічного факультету, спеціальності 035 “Філологія”, спеціалізації 035.01 “Українська мова та література”, освітньої програми “Українська мова та література”, адреса електронної пошти marina.fokina@ukr.net підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота магістра на тему “*Експресивні засоби впливу в текстах всеукраїнських газет 2014-2020 рр.*” відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України “Про освіту”, зі змістом яких ознайоmlена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

15.11.2020

_____ М. Л. Фокіна

15.11.2020

_____ С. В. Сабліна